

H1729-1

5

8

1 9 3 6

НЖ Коми
НЖ 1-1а

У Д А Р Њ И К

ХУДОЖЕСТВОА СОВЕТСКОЈ ЛИТЕРАТУРА
КОМИЖУРНАЛ

ЛЕДО СОВЕТСКОЈ
ПИСАТЕЛЈАС СОУЗЛО
КОМИ ПРАВЛЕНИЈЕ

№ 8

АВГУСТ 1936 ВО

У Д А Р Н И К

КОМИ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ
ОРГАН КОМИ ПРАВЛЕНИЯ ССП

ПОД РЕДАКЦИЕЙ:
М. ДОРОНИНА (отв. редактор),
П. ШЕБОЛКИНА и И. ИЗ'ЮРОВА

№ 8

АВГУСТ 1936 ГОД

Золоті колі
автономної області
15 років
і щастя!

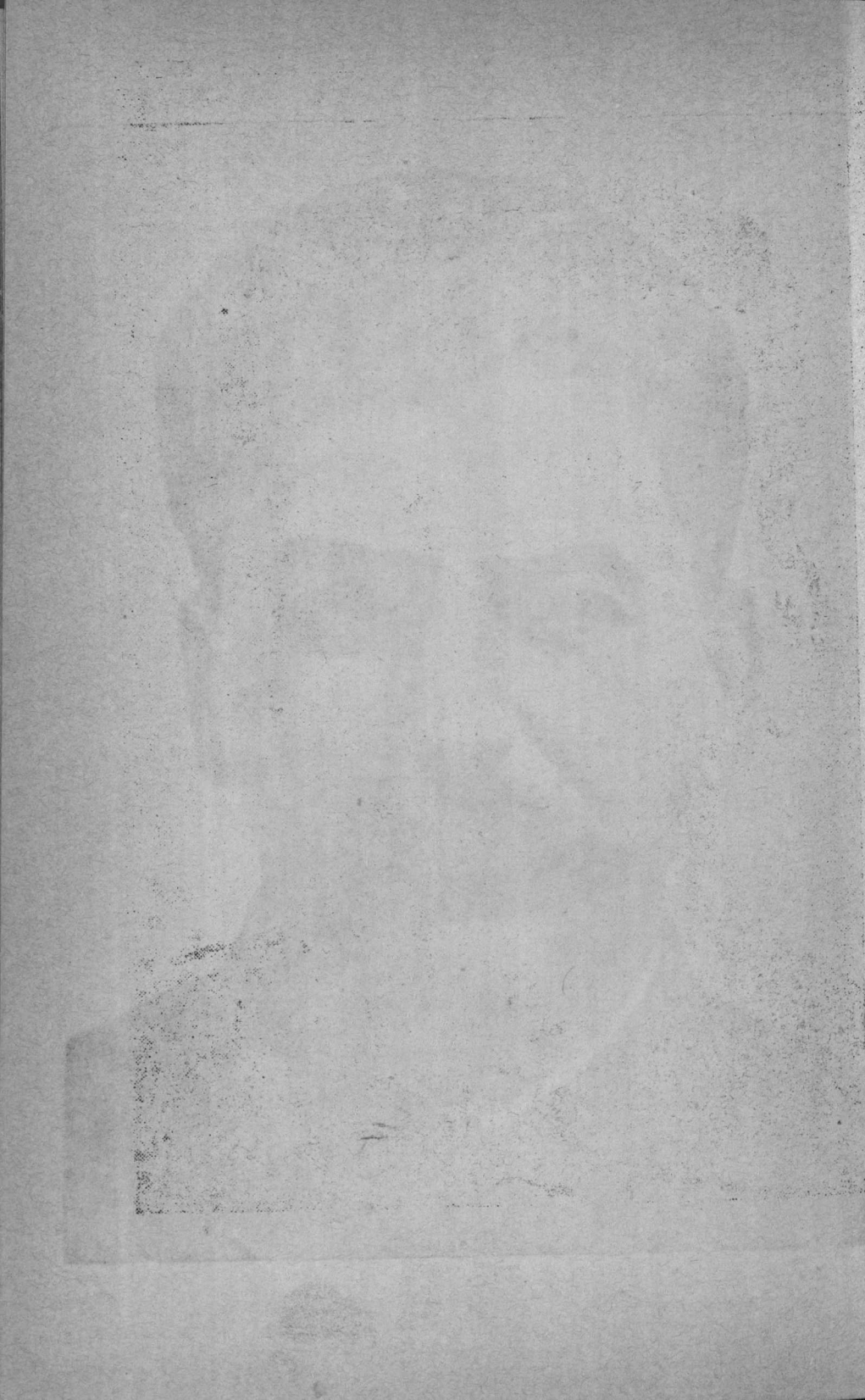
1890

1890

1890

1890

А. А. ГЕМИЧЕВ

ВКП(б) Комі обкомын секретар

ЛЕНИНСКО-СТАЛИНСКӨЈ НАЦИОНАЛНӨЈ ПОЛЫТИКАЛӨН ТОРЖЕСТВО

Зев ыжыд территория вылын, кодi пasköдчöма Воjвыв Уралсаң Тiман гöрабз да поларнöй кругсаң Ежва јубз, јона важса кадсаң олöны комi јöз.

Помтöм природнöй озырлуна област, кытчö тöрiсны ескö некымын јевропейскöй государство, революциjаbзса географическöй картајас вылын вöли пасјыссö жежыд пластöн.

Пöштi 300 во сiјö вöли роч самодержавијелöн колонијабн. Колониалнöй увтыртöмыс танi нуöдсiс нöшта-нын мортногтöма да варварскöй ногјасöн. Овмöсын патриархалнöй подув, гöллун да невежество iскусственнöја кутöмөн, царизм вöли сетö позанлун роч да иностраннöй капиталистјаслы праватöм да увтыртöм комi ужалыс јöзöс чудовищнöја эксплуатирүтöм вылö, вайöдö вöли најöс бырöмö (вымирание).

Областлөн природнöй озырлуныс, донтöм ужалан вын да ужалыс јöзöс пaskыда эксплуатирүтны верманлуныс кыскöны вöли роч да иностраннöй купечјасöс, лесопромышленникјасöс да фабрикантјасöс. Најö грaбитисны сiјöс, мыјналы вöли кiподулас сурö да кокнижык вöли шедöдны—вөр, пушнина. Царскöй казна да капиталист-колонизаторјас сырjo нуöмөн бостлисны миллионнöй прибылјас. Најö ез зiлны котыртны-лöсöдны промышленностö места вылас. Вöли стрöйтöма Печора вылын зiк öтi вöрпилитан завод „Стелла Полларе“ да 2—3 поснiфик горнöй заводјас Кажимын да Нувчимын. Му пычкын кујлыс озырлун колыс кујлыны еновтöмөн.

Воçö ужалöм вылö кабалнöја кредитүтöмөн, јукталöмөн, весөн да мераөн пöрјöдлöмөн да с. в. капиталистјаслөн агентјасыс—меставывса да локтыс скупшцијас да кулакјас кутисны ужалыс јöзöс асланыс кабыр улын.

дас сурсјасөн гöлмöм, отчајанијебз вайöдöм батракјас, гöл да шöркoдa олыс крестана вöли еновтöны асыныс рöднöй сиктјассö да мунöны овмöдчыны Сiбырö да россияса мукöд местајасö.

Југдывтѳм пемыдлун да невежество вѳлі уфелѳн комі јѳзлѳн. Сѳмын експлуататорскѳј да зажитѳчнѳј верхушка вѳлі грамотнѳјѳн. Революѳјаѳз грамота тѳдыс јѳз вѳлі сѳмын 27 прѳцент, а крајнеј север рајѳнјасын воѳ вѳлі толкѳ 10 прѳцентѳз. Комі кыв вѳлі за-претѳтѳма да офѳиѳалнѳја пѳлзутѳчѳмѳ ез лѳзсывлы. Чорыда нуѳд-сылѳс русѳфикаторскѳј полѳтика. Ас печат да пѳсменност ез вѳв. Медвоѳза комі поет Куратов, ез вермыв печатајтны ассыс стѳкјассѳ, сыланкывјассѳ да велѳдѳс најѳс да сылѳс томјѳзкѳд. I. А. Куратов сувтѳ паныд самѳдѳржавѳјеѳн сѳкыда увтыртѳмлы. 1865-д воын,
„Пемыд“ кывбурын сѳјѳ гѳжѳ:

„Мѳјан му вылын сѳд вој
Сувтѳм ме ог тѳд-нын корсан;
Воын јѳзыс сѳд-жѳ, тас
Весшѳрѳ-тај јѳзѳс корсан...
Он, он азгы! Мукѳдыс
Ескѳн жежыд паскѳмаѳс;
да і сенѳ најѳѳс
Борда шырјас вевтѳмаѳе!
Жежыд вылѳ лок Вампѳр *)
Горша сашкысѳ... і тѳда,
Кыа петѳз татѳнѳ
Ташѳм пемыдын ме пѳда...
Пыр-жѳ коркѳ петас тан
Шондѳ; азга рѳмдѳ ылын...
I јеневтса лыса сек
Вокјас, југдас муѳј вылын!“

Куратов кажѳчѳс царѳзмлы ѳпаснѳј врагѳн. Сѳјѳс вѳлі ыстѳма ссылкаѳ Среднеј Азѳјаѳ, кѳнѳ і кулѳ 37 арѳсѳн.

Торјалана прѳмерѳн сылы, кыѳѳ царскѳј правѳтелство ез сетлы кыптыны комѳ јѳзлы, лоѳ высшѳј началнѳј учѳлѳшще востѳм јылыс-Помѳсдѳн сѳктса крестана прошенѳје вылѳ Пуршѳневѳчлѳн резолюѳѳја. Крестана асланыс средство вылѳ вѳчѳсны школа да шыѳдѳчѳсны Государственнѳј думаѳ учѳлѳшще востѳм куѳа ѳтсѳгла. Пуршѳневѳч гѳжѳс:

„Какое образование нужно простовародью, крестьянам! Достаточно им началь-ной грамоты и чтобы о большем не мечтали“.

Двор'анскѳј поет Фет воѳыв тунјалѳс ѳкраѳнаса народностјас-лѳн култура кыптыны вермытѳм јылыс. Тутчев кывбурјас сборнѳк вылын сѳјѳ гѳжѳс:

„В сыртах не встретить Геликона.
На льдинах лавр не расцветет.
У чукчей нет Анакреона,
К зырянам Тютчев не придет“.

Фет кывјасѳн петкѳдлѳма воѳза Россѳјаын олыс јѳзјаслыс став-творчѳскѳј вынјассѳ увтыртан да пѳдтан жестокѳј практикаиыс, кодѳс немјасѳн нуѳдлѳс царѳзм.

Ташѳм вѳлі југдывтѳм збыллуныс комѳ јѳзлѳн революѳѳјаѳз. Ужалыс крестана масса ез ещайыс кыпѳдѳчывны царѳзмѳн увтыр-тѳмлы паныд, ас да рѳч буржуазѳја експлуатѳѳјалы паныд. 18-д немын-на крестана грѳмѳтѳсны озыр купеч Сухановлыс ѳменѳјесѳ. 19-д немын гырыс бунтјас-восстанѳјејас вѳлѳсны Ізваын да мукѳдѳ

*) Вампѳр— ыжыд нагѳборѳја шыр, сашкысас да пемѳсјаслыс ѳналѳ вѳрсѳ.

вөлөстјасын. 1842 воын Кулөмдінын лоі сіз шусана „Кулөмдінса бунт“. Кулөмдін сіктса гөл јөз кыпөдчісны паныд меставывса кулакјаслы. Кулак-целовальнік Кіпрушовөс да волостнөј пісар Русіновөс, кодјас вөлі шөктөны гөл крестаналы дон мынтытөг ужавны асланыс мујас да візјас вылын, кодјас пычкісны крестаналыс ғырыс вотјас казналы, селскөј скодөн вөлі вештөма јуралөмсыс. Бөрјісны вель старшінаөс да пісарөс гөлјас пөвсыс. Кулөмдінын лоі народнөј власт. Вотјас вөлі бырөдөма, кулакјасөс вөтлөма, кыҕысјасыс котыртөма стража, коді оз вөлі леҕ царскөј чиновнікјасөс асланыс терріторіја вылө. Пөштөі во чөж сулаліс тајө властыс Кулөмдінын.

Комі рабочөјјас да крестана, роч пролетаріат вескөдлөм улын, 1905—1907 војасө воғмөстчөмөн сувтлісны царізмлы паныд. Забастовкајаслөн да політїческөј демонстраціјајаслөн ғы муніс став Комі област паста.

Велікөј Октабр, коді бырөдіс быд пөлөс експлуатаціја да націоналнөј увтыртөм, пөртіс воҕа Россїјаөс „јөзјас ғурмаыс“ мезмөм јөзјас братскөј сојузө. Ленин—Сталинлөн большевістскөј партїја, Октабрлыс победасө обеспечітөмөн, востіс паскыд туј комиын соціалістїческөј культура да економїка зорїзалөмлы, кыпөдіс олөмө сылыс творческөј вынјассө.

Комі ужалыс јөз, өтлаын доблестнөј Краснөј арміјакөд, морөснас дорјіс Октабрлыс велікөј завојеванїејассө. Ленин—Сталин партїја чукөстчөм вылө најө асвөлаыс вөлі локтөны Краснөј арміја радјасө, белөјјас тылын котырталісны партїзанскөј отр'адјас. Кодыр белогвардејецјас көсісны бостны Котлас да Вјатка тылсаң, бостны аскіө став Војвысө да өтлаасны колчаковскөј арміјакөд, Краснөј арміја, өтлаын партїзанјаскөд, пасвартіс белогвардејскөј отр'адјасөс.

Гражданскөј војнаын, коді вөлі војвылын торјалө белөјјассаң медса лок зверствоөдн, красноармејецјас да партїзанјас петкөдлісны революціоннөј героізмлыс да мужестволыс медбур прїмерјас. Ылі печораса вөрјасын муніс тыш, коді вөлі ас скөрлуннас торјалө став средњевековөј зверствојасыс. Весіг архангелскөј белогвардејецјас, кодјас лөбөдлісны смерт діјас Мудјуг да Јоканга вылын, кодјас азғылісны бьдторсө да велалөмаөс-нін зверствојасө, вөлі шенҕөны. Со мыј віеталө генерал Марушевскїј, Архангелсксаң Сїбырө мөдөдөм белөјјас експедиціјаын өтї вескөдлыс: „Ставыс, мыј вөлі сіјө каднас вылыс печораса рајонјасын, јона бөрө колө медфантастїческөј романјас... Экспедиціјаын участвујтысјас азғылісны жужыд Печора вылыс јукмөсјас, кытчө сујалөмаөе шојјассө сымда, мыј кіјасыс да кокјасыс вөлі тыдалөны васыс“.

Сурсјасөн комі јөзлөн медбур піаныс гражданскөј војна білыщкын өетісны асыныс олөмнысө Ленин—Сталин делө вөсна. Комсомолка да партїјаса шлен, славнөј разведчіца Сонна Каликовалыс, кыҕ народнөј геројлыс, нїмсө аслас вежөрын кутө быд комі ужалыс мөрт. Прөтївнїк тылын уна подвігјас вөчөм бөрын, сіјөс кутісны белөјјас да звер самөн чашісны Помөсдінын, сесса шыбытїсны јукмөсө. Ылі пармаса Ізвајыв сіктын коммуністјаслөн неыжыд чукөр жежыдјас кыщ пыщкын вел куҕ кад паныдаліс налыс шыбласөмсө, вөчаліс повтөм вылазкајас, кутіс Ізвајывсө ас кіас, кыҕї краснөјјаслыс зік өтї ді море моз бушутчыс белогвардејшціна пөвсын. На пыщкыс мыкө ыжда јукөныс сіз-жө пөгінітіс, кодјасөс белөјјас жеравлісны торјас вылө да шыблалісны јукмөсө.

Ылө колі увтыртөмыс да нартітөмыс царскөј експлуататорјас-

лөн, скупщик-спекулантјаслөн, купечјаслөн да промышленникјаслөн. Комі јѳз, роч пролетариат отсѳгѳн да воѳмѳстѳмѳн, перјіс ашѳр-олѳм да лоі тырправаа шленѳн јѳзјас великѳј семјаын. 1921-д воын, **Сталин** јорт непосредственнѳј вескѳдлѳм улын, коді секи вѳлі націо-нальностјас делѳјас куѳа Народнѳј Комиссарѳн, вѳлі котыртѳма авто-номнѳј област Комі.

1936 вѳса август 22-д лунѳ тырѳ 15 во област сушествујтѳмлы. Сѳветскѳј власт дырјі, аслас славнѳј јубілеј кежлѳ, царізмлѳн воѳза отсталѳј колонија лоі зѳриѳалан крајѳн. Ленинско-сталинскѳј націо-нальнѳј політика обеспечітис сылы социалистическѳј культуралыс да економікалыс тырвыјѳ зѳриѳалѳм.

Зев женыѳк кадѳн лѳсѳдѳма ылі Војвылын крупнѳј промыш-ленност. **Сталин** јорт заданіе серті 1929 вѳсан заводѳтѳма разрабо-тајтны да освоитны Печоралыс му пышса озырлунсѳ—Војвывылыс жемчужинасѳ. Ухтаын да Печораса бассейнын перјыссѳ нефт, раѳіј, ішом, асфалтјас.

Нефтепромыслјас вылын лѳсѳдѳма 205 скважина. Стрѳітѳма нефтеперегоннѳј завод выннас 50 сурс тонна вылѳ, концентратјас переработајтан завод да 407 бурѳвѳј вышка.

Таво Ухтопечтрест сетѳ Севернѳј морскѳј флотса суднојаслы 205 сурс тонна ішом. Лоѳ перјѳма 30 сурс тонна нефт, 500 тонна асфалт. Област снабжајтѳ ас нефтѳн да карасінѳн. Сіјѳ сетѳ социалистическѳј страналы бенѳн, вылын качествоа нефтанѳј мас-лѳјас. Сојузса лакокрасочнѳј промышленност бостѳ ізваса асфал-тјас, кодѳн странаѳс снабжајтѳ сѳмын Ухтопечорскѳј трест.

Ылі печораса вѳрјасын крупнѳј промышленностлѳн паскалѳм. кутіс кыпѳдны социалистическѳј культура. Лоіны выл посолокјас, выл кар Чібју, театрѳн, школасѳн, звуковѳј киноѳн да клубјасѳн.

Вѳѳѳма 300 кілометр дорыс куѳжыка автомобилнѳј да 400 кіло-метр грунѳтѳвѳј тујјас. Автотранспорт топыда пыріс област олѳмѳ. Областса тујјас вылын ѳні ужалѳ 250 автомашінаѳз. Областын социа-листическѳј строітелствотолы служба вылѳ локтис авіація. Ужалѳны государственнѳј авіалініјајас Архангелск—Сыктывкар да Архан-гелск—Устцілма—Устуса. Котыртѳма местнѳј ісполкомовскѳј авіа-ція 5 самолѳтыс. Вѳѳѳма кѳрттуј воркутаса шахтајассан Уса вылын перевалочнѳј пунктѳз. ѳдјѳ паскалѳ печораса воднѳј транспорт. Стрѳітѳма асланыс судоверф, коді вѳчалѳ баржајас воркутаса ішом кыскалѳм вылѳ.

ѳдјѳ паскалѳ-кыптѳ і мукѳд пѳлѳс промышленност. Револу-ціяѳз, вѳр массивјас хішщніческѳја експлуатірујтігѳн, комі терріторіја вылын вѳлі сѳмың ѳті іѳѳтік вѳрзавод Печора вылын „Стелла Полларе“ фірмалѳн, і сіјѳ сотчіс 1918 воын. ѳні Комі областын ужалѳ 3 вѳр-пілітан завод.

1936 воын Сыктывкарын лѳѳѳма нѳл рамаа вѳрпілітан завод сѳветскѳј заводјас вылын вѳѳѳм медвыл оборудованіеѳн.

Кѳрвізан овмѳс, вѳралѳм да черікыјѳм подув вылын, стрѳітѳма замшевѳј да консервнѳј заводјас. Заводѳтѳ ужавны тѳчільнѳј ізѳе-ліејас вѳчан печораса фабрика, ужалѳны кык лѳнозавод, чугуно-лі-тејнѳј да солевареннѳј заводјас, ізвестковѳј да 2 кірпічнѳј завод, віѳнса промкомбінат, стрѳітеѳны крахмало-паточнѳј завод да уст-кожваса ѳеревоѳѳделочнѳј комбінат.

Областса промышленностѳ 1936 воын пунктѳма сѳм 73 млн. шайт, колан вѳса дорыс кык пѳв унжык.

Зев ђдјѡ паскалѡ областса народнѡј овмѡслѡн нуѡдан отрас-
лыс — вѡр разработывајтан промышленност. Сѡмын 1936 воын об-
ласт сетас страналы 5 мильѡн гѡгѡр кубометр вѡр, медсасѡ экспорт
вылѡ. Куш 1936 воын вѡр овмѡсѡ пунктѡма сѡм 6,521 сурс шајт.

Механізірујтчѡ вѡр разработывајтѡм. Со лыдѡн лучковѡј пілајас
ужалісны вѡрын 1936 воса сезонѡ. Нуѡдѡма бура лѡсѡдѡм трактор-
нѡј тујјас да јітујјас 600 кілометр куѡа дорыс унжык. Таво вѡрлезан
промышленностѡ воѡны 100 выл трактор.

Проізводство технікаѡн овладејтыс вѡрлезыс-стахановецјас се-
тѡны ужнын некѡр азѡывтѡм нормајас. Сіѡ, Комі областын медбур
стахановец Антон Васілјевіч Карманов луннас вѡчѡ 18-20 кубометр-
рѡѡ, тѡвса сезонын вѡчіс сурс кубометр дорыс унжык экспортнѡј
вѡр. Сіѡ воѡмѡстѡмѡн паскаліс вѡрлеѡдмын стахановскѡј двіженіје
областын і Војвыв крајын.

Стахановец комсомолец Рассыхајев Иван Міхајлович сезонѡн пѡ-
рѡдіс 1402 кубометр вылын качествоа экспортнѡј вѡр. Вѡрын ташѡм
стахановецјас-тысачнікјасыс област паста артавсѡны оз ѡткајасѡн,
а сојасѡн.

Кыскасысјас да тракторістјас сетѡны ужнын выл рекордјас.
Тракторістјас: Супр'адкін І. М., Можегов А. І., Турбылев А. С.,
Гужев Н. Н., Каракчіев Н. П., Моторін П. С. да дасјасѡн мукѡд
кыскісны сезонын асланыс тракторјасѡн 10-13 сурс кубометрѡн.
Кыскасыс-стахановка Лапіна С. М. ѡѡі вѡлѡн прѡстѡј тујѡд кыскіс
1400 кѡм. вѡр.

Стахановскѡј методјас паскыда пырѡны кылѡдчан став пѡлѡс
ужјасѡ. Пурјасысјас Јельсејев В. Т. да І. Г. Андрејевјас да мукѡд
ѡѡі сменаѡн сетѡны рекорднѡј показателјас — пурјалѡны 125-140 ку-
бометрѡн да тыртѡны нормајасѡ 200-300 прѡцентѡѡ.

Вѡрлеѡдмын да кылѡдѡмын стахановскѡј двіженіје лѡі массѡ-
вѡј двіженіјеѡн. Збылыс воѡза вѡрлезысјаслѡн рабскѡј ужыс „засор-
нѡј да сѡкыд бремјаыс пѡріс чест, доблест да геројство фелѡѡ“.
Мѡд пѡлѡс олѡмыс лѡі вѡрлезыслѡн. Вѡрын ѡні сѡстѡм да јуғыд
оланінјас, бур сојан-јуан, култура — радіѡ, газетјас, кнігајас, кіно.
Німкоѡд лѡі овнысѡ вѡрлезысјаслы. Ылѡ колі скѡт нога важса олѡ-
мыс вѡрлезыслѡн да кылѡдчыслѡн. Тѡдтѡмѡн лѡі і комі сікт. 90 прѡ-
цент крестана овмѡсјас ѡтутѡчісны колхозјасѡ. Колхозјас да колхоз-
нікјас кѡѡа площаѡлѡн уфелнѡј весыс кыптіс 93 прѡцентѡѡ. Скѡт
лыд 1934 восан пыр ѡтарѡ соѡѡ.

Шѡрнемса пу гѡрјѡс 1930 восан-нын зікѡѡ і быдлаын вежіс плуг.
Колхознѡј мујас вылын ужалѡ 200 тракторѡѡ, сурсјасѡн віѡму ужа-
лан сложнѡј машінајас. Котыртѡма сізім машіно-тракторнѡј стан-
ціја. 1936 воын медвоѡзаыс-на војвывса мујас вылын кутасны ужав-
ны комбајнјас.

Еновтѡм мујас освоітѡмѡн да выл мујас вѡчѡмѡн, колхозјаслѡн
да совхозјаслѡн паскалѡ кѡѡа площаѡыс. 1913 воын кѡѡа площаѡѡ
ѡніја област терріторіја вылын вѡлі сѡмын 31,6 сурс гектар. Таво
сіѡ лѡі-нын 85,13 сурс гектар. Паскыда пырѡ олѡмѡ агротехніка. Му-
јас кѡѡсѡны сортовѡј кѡјдысјасѡн, пыртѡма кѡѡајас да пунктасјас вы-
лѡ выл културајас, паскыда нуѡдсѡ шобді кѡѡѡм, јонмѡ скѡтвѡіѡм-
лѡн кѡрым база.

Комі областса вел уна рајонјас кутісны обеспечітны аснысѡ ас
нанѡн. 3—4 во сајын-на мі вѡлі вајам пунктасјас бокуыс, а ѡні област
обспечітѡ-нын асѡ пунктасјасѡн да мыјкѡ мында јукѡнсѡ весіг пет-
кѡѡѡ област сајѡ.

Колхозној олом кыпöдiс сојасөн выл јöзöс — социалистическöј вiзму овмöс котыртысјасöс. Стахановецјаслыс, ударницајаслыс почетној нимсö новлöдлöны сојасөн ужын геројјас да героинајас, зажиточној да культурној олом вöсна тышкасысјас. Сiзабкска „Трактор“ колхозыс (Iзва рајон) колхозница Артејева М. Т. наградитöма правителствоиң трудöвöј Красној знамја орденöн. Уна дас пöв пасјысылысны да премiруйтчылысны: колхозница Моторина, кодi быдтис 117 кукаң да суткиа вес содöмсö налыс вайöдiс 0,5 — 0,7 килограммöз, Ложкина В. Ја., кодi сетö öти сменаö Санталов агрегат вылын 72 килограммöн шабдi куфел. Совхозјасса да МТС-јасса трактористјас — Макаров, Осипов Т. В., Попова Л., Метелев, Мокејев, Старцев да унаиң мукöд гөрöмын сетiсны кык ыжда да гырысжык нормајас. Вöла плугјасөн гөрөсјас — Коңина К., Акулова П., Ширајев А., Симпелева П. да мукöд — кык да кујим пöв тыртöны ассыныс нормајассö.

Сельско-хознајственнöј артеллөн сталинскöј устав, кодi лöсöдiс социалистическöј формајас колхозникјаслыс общественнöј да личнöј интересјассö јитöмын, сетiс тöдчана успехјас Коми областын вiзму овмöс кыпöдöмын. Коми колхозној сiкт öни вослалö Совет Сојузса возын муныс рајонјаскöд выл, нöшта гырысжык вермöмјаслаң. Народнöј овмöслөн быдмöмыс, кодi јитчöма ужалан дон фонд содöмкöд, рабочöјјас да колхозникјас зажиточносткöд, тöдчымöн кыпöдiс јöзлыс нöбасны верманлунсö да паскöдiс товарооборот. 1924—25-öд војасын-кö розничној товарооборот вöли сöмын 8,75 млн. шайт да 1929 воын 28,4 млн шайт, 1935 воын сiјö вöли-нин 126,7 млн. шайт да таво вылö индöма 163,5 млн. шайт. Öти морт вылö вöса оборот 1924 воын вöли 41 ш. 92 ур, 1929 воын — 80 шайт, 1932 воын — 200 ш. 67 ур да 1936 воын содö 510 шайтöз. Тајö зев бура петкöдлö коми ужалыс јöзлыс материальнöј öлөм бурмöмсö.

Коми областын економика кыптöм подув вылын, кыпыда зори-чалö форманас национальнöј, пыщкöснас социалистическöј культура. Важөн пöдтылöм, нежежественнöј коми јöз пыртiсны всеобщшöј начальнöј велöдöм. Јöзлөн общшöј грамотностыс 1936 воын кыптiс 95 прöцентöз. Зикöз бырöдсö неграмотност да малограмотност.

Начальнöј да неполној шöр школајасын велöдчö 49.443 челад. Областса ВУЗ-јасын велöдчö 565 морт, техникумјасын — 2440 морт, столiчнöј высшöј школајасын — 430 морт.

Таво областса пединститут да отраслевöј техникумјас лөдöны 370 педагогöс, горној техникјасöс, строителјасöс, фельдшерјасöс, леснöј да мукöд специалистјасöс.

Сурсыс уна техник да инженер ужалöны вөр да промышленностса мукöд отраслјасын, на кынчi ужалö 116 агроном, 110 зоотехник, 68 землеустроител, 11 ветврач, 68 медицинскöј врач да с. в.

Карјасын да сiктјасын ем 30 библиотека, 172 лыддысан керка, 17 клуб да культура керка, 80 киноустановка, на пыщкыс 5 звуковöј.

Коми кыв вылын лөсö 15 газет, художественнöј журнал, учебникјас, марксiзм-ленинiзм классикјаслөн произведенијејас, художественнöј да мукöд пöлöс литература.

Быдмiсны асланым писателјас, поетјас, драматургјас: Нöбдинса Виттор, Тiма Вең, Выл Паш, Изур Иван да мукöд.

Лöсöдöма национальнöј коми театр. Медбур столiчнöј школајасын велöдöма коми национальнöј труппа.

Сöветјаслыс, хоз. органјаслыс да общественнöј организација-јаслыс аппаратсö коренизуйтöмын перјöма гырыс успехјас. Сiктсö-

ветјас, рајісполкомјас пѡшті тырвыјѡ комплектујтома места вывса комі ужалыс јѡзыс. Областувса аппаратјасын 80 прѡцент вылѡ ужа-лысыс коміјас. Сујсѡ учреждѣнїејасѡ комі писменност.

Воыс-воѡ бурмѡ јѡзѡс медїцінаѡн обслуживајтѡм. 5—6 важ бол-нича пыѡѡи ѡни ужалѡ 33 больнича. Лѡсѡѡма паскыѡ сет врачѣбној амбулаторїајаслыс, фелдшерскѡј пунктјаслыс, зубоврачѣбној каби-нетјаслыс, консултацијајаслыс да чѣлаѡ јаслијаслыс.

Јубїлѣј кежлѡ стрѡїтчысѡ Сыктывкарын ѡм печатї, Војвыв крајын зев ыжыѡ полиграфїчѣскѡј комбинатѡн, больничној городок, педїнститут керка, гостїница, кык десатїлетка школа.

Рабочѡј да колхозној томјѡз занимајтѡны спортѡн да фізкультураѡн. Кыптѡ интерес кїно, раѡїо, художественној лїтература, га-зѣтјас дїнѡ. Карса костюмјас, шѡвк жемперјас, јубкајас, ковтајас паскыда пырїсны бытѡ. Важса сарапан да „шушун“ (красїтѡм дѡра јубка) петкѡдлысѡны сѡмын-нїн музѣјын.

Областѡс социалїстїчѣскѡја вылмѡѡѡмлѡн успехјасыс ем лѣнїн-ско-сталїнскѡј националној полїтика дорыв да вескыда нуѡѡѡмлѡн резултат. Топыѡ дружба кѡрталѡ комї ужалыс јѡзѡс Сѡвет сојузса јѡзјаскѡѡ. Став рабочѡјјас, колхозникјас, областса став ужалыс јѡз ѡтувтѡѡмаѡс ѡтї мѡвпѡн, ѡтї їѡѡѡѡн — кыз поѡѡ буржыка ужавны да творїтны велїкѡј социалїстїчѣскѡј стројка вывса став участокјас вылын.

Скѡтвїѡмын ужалысјас слѡт вылын олѡма комї колхозница Тужева аслас речын вїсталис кѡсїѡмјасѡ да мѡвпјасѡ комї ужалыс јѡзлыс. Сїјѡ шуїс:

„Кызї сталїнскѡј ударницаѡс, менѡ мѡѡѡѡїсны Архангелскѡ крајувса слѡт вылѡ, а сесаѡ — Москваѡ. Москваын ме азгылі партїјалыс да правїтелстволыс вескѡдлысјасѡс, азгылі гырыс фабрикајас да заводјас, дворецјас, вѡлі метроын да вїставнысѡ ог куж, мыјсѡ сѡмын ме ег азгыв. Ставыс тајѡ — мїјан, ставсѡ тајѡс сетїс мїјанлы сѡветскѡј власт, партїја, раѡѡѡтана вожд. Сталїн јорт вескѡдлѡм улын.

Та бѡрын ме бытѡѡѡ томїи да выл вынјасѡн кутї ужавны.

Ме пѡрыс-нїн, меным 64 арѡс, но меным окота лоны 16 арѡсаѡн да вылыс заводїтны овны ассым олѡмѡс, кыз мїјан рѡ-ѡїнаса герој. Жал, мыј тајѡ шуда олѡмыс суїс менѡ пѡрысѡн.

Мед меным 64 арѡс, но ме сѡлѡмѡн том, менѡ томмѡѡѡ выл олѡмыс, менѡ томмѡѡѡ аслам ужѡј і ме кута, ассым вынѡс жалїттѡг, став сѡлѡмсаѡ, ужавны асланым рѡѡїна зорїзалѡм вылѡ“.

Тајѡ кывјасѡн вїсталѡма лѣнїнско-сталїнскѡј правда комї јѡз ѡнїја да воѡѡ вылѡ олѡм јылыс.

Комї јѡзлѡн економїкаыс да культураыс торјѡн-нїн јона кутїс кып-тыны Војвыв крајѡ пырѡм бѡрын, кодыр тырвыјѡ паскаліс уж Пе-чоралыс озырлунсѡ освоїтѡм куѡа, выл промышлѣнност, вѡр обра-батывајтан предпрїјатїејас паскѡѡѡм да вѡрлѣзѡм механїзујтѡм ку-ѡа. І ез весшѡрѡ буржуазној комї националїстјас, троцкїстјаскѡѡ јїт-чѡмѡн, нуны актївној тыш Војвыв крајѡ пырѡмлы паныѡ. Комї націо-налїстјас Батїјев, Којушев да мукѡѡ, троцкїстјаскѡѡ — Мїхајловкѡѡ, Ја. Потаповкѡѡ, Попвасевкѡѡ да мукѡѡјаскѡѡ — топыда јїтчѡмѡн, Комї област став їсторїја чѡж нуѡѡїсны тыш областын социалїстї-чѣскѡј строїтелстволы паныѡ. Најѡ нуѡѡїсны упорној тыш націо-нальној замкнутѡст вѡсна, пролетарскѡј вескѡдлѡмыс торјѡдчѡм вѡс-

на, партія генеральнōй тузвілы паны, медбōрын — буржуазнōй реставрація вōсна. Націоналістјас ѓтлаын контрреволюціоннōй троцкістскōй последышјаскōд, дорјісны реакціоннōй, народнїчeskōй теорія комі јōз „самобытност“ јылыс ескōдісны, мыј комі јōз пōвсын классјас абуōс, кулакјас абуōс. (Којушев да мук.). Тасаң асланыс практїчeskōй ужын најō отсалісны комі кулаклы. Најō зілісны орōдны візму овмōсын коллектївізація нуѓдōм, ескōдісны, мыј овмōсын ѓтувја формајас оз мунны комі јōзлы, і, мыј весіг кліматыс Комі областлōн оз лōсав колхозјас течōм вылō. Троцкістско-націоналістїчeskōй элементјас, руководство бердō сужōмōн да двурушнїчество туј вылō сувтōмōн, ѓзтисны-ышѓдісны вōрлезōмын да кылдōчōмын кулацкōй саботај, нуѓдісны кулацкōй практїка, колхозјасын подрывнōй уж, кыскісны комі ужалыс јōзōс важ капїталїстїчeskōй туј вылō.

Но тајō зајадлōй врагјасыс ез азъны подѓержкасō областувса парторганїзаціяын да комі ужалыс јōз массајасын. Комі областса большевїкјас чорыда кучкїсны націоналістјас куза, контрреволюціоннōй троцкістјас куза, пасвартїсны најōс, весалїсны наыс ассыныс радјасō. Областувса парторганїзаціяын партдокументјас прōверїтан кадō вōлі ердōдōма зєбсōм двурушнїкјаслыс коласјасō.

Націоналістјаслыс клєветаа сорнїјасō, мыј Војвыв крајō пырōм бōрын лоас област кыптōмын хожајственнōй застој, чорыда путкылтїс ачыс олōмыс да сїјō ғырыс вермōмјасыс, кодјас емōс мїјан областын аслас 15 вoса јубїлеј кежлō.

Соціалїзм стрōїтōмын тајō вōвлытōм вермōмјасас комі ужалыс јōз воїсны Комі областнōй парторганїзація непосредственнōй большевїстскōй вескōдлōм улын да ВКП(б) Војвыв крајувса комїтет вескōдлōм улын.

Кулацко-націоналістїчeskōй элементјаскōд да контрреволюціоннōй троцкістјаскōд тышын комі областнōй парторганїзація јонмїс, закалїтїс, кыпōдіс ассыс бојеспособностсō, революціоннōй классōвōй суслунсō, чоръōдіс јїтōдсō массакōд. Областувса парторганїзація ѓнї здоровѓј, сїјō вермō увереннōја нуѓдны комі ужалыс јōзōс вылє решажущōй победајасō классјастōм соціалїстїчeskōй общество течōмын.

Јōзјас рōднōй вождї дїнō, увтыртōм јōзјасōс кыпōдōм котыртыс дїнō — велїкōй **Сталин** дїнō — помтōма преданностōн да раѓејтан чувствобн комі рабочōјјас, колхознїкјас, вōралысјас да кōрвїзысјас, томјōз да чєлаѓ лōсōдчōны автономнōй областлы 15 во тырōм куза асланыс славнōй јубїлеј кежлō. Комі јōз петкōдлісны Ленин — Сталин ѓєлōлы, соціалїзм ѓєлōлы ассыныс преданностсō.

Соціалїзм стрōїтōмын вōвлытōм вермōмјасōн вочавїсісны комі ужалыс јōз контрреволюціоннōй троцкістјас да націоналістјас корысōмјас вылō. Большевїстскōй партїја вескōдлōм улын најō перјаснє нōшта ғырысжык вермōмјас да жугѓдасны контрреволюціоннōй элементјаслыс медбōрја коласјасō.

Комі областлыс 15 вoса јубїлејсō ужалыс јōз встречајтōны ғырыс вермōмјасōн 1936 вoса народно-хожајственнōй планјас тыртōмын.

Областлōн основнōй хожајственно-полїтїчeskōй могыс — тавoса вōрлезан программа — тыртōма зōннас. Бōрја кујїм вoнас комі ужалыс јōзлōн вōрлезōмын провалыс ез вōвлы.

Колхозно-крєстанскōй сектор куза зєрновōјјас кōзан план тыртōма содтōдōн.

Јубїлеј празднїтōм комі ужалыс јōз встречајтōны кыз ассыныс

народнӧй празник, кыӳ историческӧй лун, кодӧ пасӧ комӧ јӧзлыс социалистическӧй зорӧзалӧмсӧ.

Јубилеј ӧтлаасӧ став ужалыс јӧз великӧй празниккӧд став јӧз-јасӧн радејтана вождь Сталин јорт вескӧдлӧм улын выработајтӧм СССР-са Конституција проект став јӧзӧн обсуждајтӧмкӧд. Став ужалыс јӧз чолӧмалӧны Конституција проектӧн индӧм Комӧ автономнӧй областӧс Комӧ Автономнӧй Советскӧй Социалистическӧй Республикаӧ вужӧдӧм.

Аслас социалистическӧй рӧдина вӧсна ыжыд нимкофлун да гордост чувствоӧн областса быд пелӧсын муӧ сталинскӧй Конституција, вермыс социализмыс Конституција обсуждајтӧм. Јӧзјас великӧй вождь-лӧн, радејтана Сталинлӧн нимыс, кодӧ сетӧс шуда олӧм — став ужалыс јӧз кывјын, сорнын. Најӧ ӧтӧ семјаӧн суртчӧмаӧс асланыс рӧднӧй друг Сталин јорт гӧгӧр.

Быд комӧ ужалыс тӧдӧ да радејтӧ ассыс социалистическӧй рӧдина-насӧ, кодӧс дорјӧм вылӧ партија да правительство медвоzza чукоствӧм сертӧ даc сувтны быд минутӧ.

ІНТЕРНАЦІОНАЛ

Сувт јорѳм олѳм вылѳ сїѳм
Шыг јѳзлѳн, рабјаслѳн став мїр.
Скѳрлунѳн вежѳр пуѳ мїјан
І смертнѳј коѳѳ даѳѳѳ пыр.

Став нарѳїтана мїрсѳ пасјам,
Вужвыјѳн бертам, мед оз пет.
Мї ас, мї выл мїр течама агным:
Код вѳлі нїнѳм — лоас став.

Прїпев:

Тајѳ кыпѳѳчѳм мїјан
Медјон, медбѳрја коѳ,
Інтернаціоналѳн
Став мїрсѳ збоја бост.

Ѕїк некѳд мїјанѳс оз мезды:
Нї јен, нї цар і нї герѳј.
Ас вылыс нарѳїтана везѳѳ
Чашвартас асланым-жѳ сој.

Мед чегны нарѳїтѳмсѳ ѳїкѳѳ,
Ас ембур коѳѳн бостны бѳр,
Вај пѳлтѳј горна, дѳрѳј збоја,
Кор гѳрдѳѳз дѳналѳма кѳрт.

Прїпев:

Тајѳ кыпѳѳчѳм мїјан
Медјон, медбѳрја коѳ,
Інтернаціоналѳн
Став мїрсѳ збоја бост.

Мї сѳмын мупастасыс ставѳн,
Мї мырсыс ужалыс став јѳз
Влаѳѳјтны мїрнас кутам права,
А паразїтјас — некѳр оз.

Кор ѳвермѳм палачјаслыс чукѳр
Чард бїѳн кучкас чорыд гым,
Јарјугыд шѳндїлѳн бїјугѳр
Мї вестын савкјас — сетас вын.

Прїпев:

Тајѳ кыпѳѳчѳм мїјан
Медјон, медбѳрја коѳ,
Інтернаціоналѳн
Став мїрсѳ збоја бост.

Сталин

Сёлөлкытөдөгү ным

Gija Komі автономіјалы 15 во тырөм куға

1.

Немјасөн Коміті лок турөб швічкіс,
Немјасөн шлыпвізліс сап-пемьд вој;
Сікоост да патриархалшціна лічкіс,
Вітсө во увтыртліс царјаслөн строј.

Гажлун ез пыравлы јөз сёлөм дінө,
Жугыла ымзісны: „Ок, шондібан!..“
Ез-на сек німавлы Сталінлөн німыс,
Ез-на вөв јөз пыщкын сталінскөј сам.

2.

Курыда коллөма проклатөј важсө!
Коллөма, бытөдкө лок сөкыд вөт...
Мырсыс јөз ашвајтөз уж вөлі чашјө,
Сөмын ез аззывлы бур кынөмпөт.

Кык вевса нартітөм комілы інміс.
Југдөдчан туј вөлі пощөма — кам!..
Ез-на сек німавлы Сталінлөн німыс,
Ез-на вөв јөз пыщкын сталінскөј сам.

3.

Ыжыд Октабр кодыр важ стројсө пасјіс,
Власт пролетарскөј кор пунктис вьл нем,—
Коміөс нартітан чептыс щөщ разсіс,
Век кежлө мезміс сек вірјај і вем.

Быдсама врагөс Республика сініс,
Верміс Гөрд арміја сені і тан.
Фронтјасын лебаліс Сталінлөн німыс,
Өзјаліс јөз пыщкын сталінскөј сам.

4.

Коміос кӧсҗыліс кабырты Латкін,
Ловзӧдны капиталістҗаслыс власт;
Ужалыс комі јӧз чорыда җаткіс,
Куш плеша кӧјінӧс чергӧдіс пласт,—
Колі сӧветскӧјӧн бӧр оланіныс,
Роч пролетаріат отсаліс тан.
Вылын-нын лебаліс Сталинлӧн німыс,
Ӧзҗаліс јӧз пыщкын сталинскӧј сам.

5.

Дасвіт во сајын, кор лантісны косҗас,
Ӧзҗис кор кыптыны ес-ес-ес-ер,
Сек автономіја комілӧн воессіс,
Вочасӧн веҗсис пыр Комі му сер.
Візӧдлӧј, мыј выјӧз сузҗасны гінҗас,
Нумҗалӧ јӧзлӧн і муыслӧн бан,—
Быдлаын лебалӧ Сталинлӧн німыс,
Ӧзҗалӧ јӧз пыщкын сталинскӧј сам.

6.

Зильісны комі націоналістҗас
Орӧдны јӧзлыс сӧвет нога сам:
Лӧеӧдны (радлісны фінскӧј фашистҗасі)
„Ас“ буржуазнӧј республика тан...
Сӧмын ідеҗаныс стал костӧ інміс,—
Партіја пасвартіс налыс лок план.
Вылын сек лебаліс Сталинлӧн німыс,
Ломаліс јӧз ныщкын сталинскӧј сам.

7.

Царскӧј колоніја да ссылка ін пыдҗі
Кыпалӧ ыҗыд промышленнӧј крај:
Вӧрзӧма Еҗва і Печора пыдӧс,
Воркута, Воја і Тіман-із сај.
Быдлаын, мун те кӧт кушӧм уж дінӧ,
Ужалыс војтырлӧн морӧсыс жан *).
Уҗ вылын лебалӧ Сталинлӧн німыс,
Јӧз пышкӧ јіҗӧма сталинскӧј сам.

*) Воеса.

Сіктјасын вьл олѳм зоріздѳн кыптѳ,
 Ӧтувја уж вылын пікыд оз кут;
 Сѳлѳмсаѳ кајтѳны Сталинлы аттѳ—
 Сыыс, мыј вајіс нем вѳвлытѳм шуд.

Виѳѳдлѳј подув уж вѳрлезаніныс,
 Кызі Кармановјас тыртѳны план:
 На костын лебалѳ Сталинлѳн німыс,
 На пыщкын ѳзјалѳ сталинскѳј сам.

Комі морт шуыліс „зыранскѳј морда“,
 Ас кывјѳн сорытны јавѳ ез лыст...
 Ӧні-нін быдмісны культура бордјас,
 Сѳвмісны Вој-крајѳ ѳтувчѳм мыст,—

„Автономістјаслѳн“ сѳрѳм ез інас,
 Ӧшѳѳчіс аслыныс јанѳім да страм...
 Німкоѳлун кыпѳѳѳ Сталинлѳн німыс,
 Сѳлѳмјас шымыртѳ сталинскѳј сам.

Сыктывкар суркналіс важ Уѳѳсысолскѳс,—
 Вылміс культурно-промышлѳннѳј центр;
 Зумыда тувччалан шагыс оз волскы:
 Топалѳ, јонмѳ быд квадратнѳј метр.

Вьл вѳрзавод грымгѳ Сыктывкар дінас,
 Лун і вој лаѳтлытѳг кылѳ шум-гам.
 Сѳлѳмјас кыпѳѳѳ Сталинлѳн німыс,
 Уж вылын ѳзјалѳ сталинскѳј сам.

Вермѳмјас перјѳма косѳн быд часын,
 Важыс ез кол ѳні із вьлѳ із;
 Ужалѳм жургѳ стахановскѳј пасѳн,
 Матысѳмѳ тырвыјѳ соціалізм,—

Вожѳнымлѳн велѳѳѳѳм-шуѳмыс ініс—
 Вежсіс став ужлѳн і олѳмлѳн сам.
 Німкоѳлун кыпѳѳѳ Сталинлѳн німыс,
 Сѳлѳмјас ѳзјѳѳѳѳ сталинскѳј сам.

Выл Конституція мудрōй проектын,
 Пуис кōн Сталинлōн гениј-јурвем,
 Уна республика лыдын щōш сетōн
 Комі Сōветскōј Республика ем;

Зев ыжыд выл историческōј нѳмыс
 Кыпōдō комѳлыс энтузиазм.
 Сōлōмјас ѓзјōдō Сталинлōн нѳмыс,
 Јаржыка ыпјалō сталинскōј сам.

Тыргажа олѳгōн ужным оз лѳчав,
 ѐнōз мыј перјōма—бōр оз-нѳн вош.
 Став шудсыс чолōм ми Сталинлы вѳзам:
 Аттō теѳ, сōлōмсањ раѳејтан вожд!

Бара-кō лудзасны врагјаслōн кѳныс,
 Торкасны мѳжанлыс сталинскōј план,—
 Збојлунјас кыпōдас Сталинлōн нѳмыс,
 Пасвартас врагјасōс сталинскōј сам.

Великөй Сталин

Тенад ымыд сещом југыд,
Кыңи сез лунө јар шонди...
Комі јөзлөн ез вөв шудыс,—
Најөс Леҥинкөд ті шонтид...
Ов-жө уна војас, Сталин!

Нем чөж шувгіс көзыд парма.
Јөзыс увтыртөмыс ружтіс.
Озыр банда став лок јарнас
Налыс медбөрјасө куштіс...
Таң ми овлім, дона Сталин.

Пурга војасө збој піјан
Помтөм паскыд парма-вөрыс—
Быд өрүжіебн кіас
Ветліс бојө том і пөрыс...
Најөс нуөдлін те, Сталин.

Овны гажа, овны кыпыд —
Біја косын перјім сіјөс...
Тенад мудрөј ыжыд мывкыд
Уна, уна парма піөс
Быдтіс долыд ужын, Сталин.

Өті кыјсыс меным шуліс:
„Мајбыр, олан кадыс пуксіс!“
Парма-вөрас мыјдта пуыс,
Сымда ағтө сетөм шудыд
Вајам теныд, муса Сталин.

Өті дрөбјөн урлы сінмас
Вөрын кыјсігөн ми лыјам.
Љубөј враглы плешкас інмам,
Кодыр отсөг ковмас міјан...
Сөмын чукөст — дасөс Сталин!

Мудрөј вождным, нуөд воңө,
Мірас јаржыка-на өзјы...
Нөшта шуам:— дасөс косө,
Медым уна мільон јөзлы
Шуда олөм сетны, Сталин.

Возвращение

Талун, кор лолавсё морёслы долыда,
 Во́зза сёд јөзлөн кор шудён тыр олём,
 Сајалі јоран важ, вушјіс-нін во лыдён,—
 Теныд, вожд, ме́дво́зза чолём!

Талун, кор лебоны лебачјас уклады,
 Трактор шы борјастём му јёрыс кылё,
 Јөзлөн кор серамыс јөлаён јуклөдлө,—
 Теныд, вожд, сёлёмным сылө!

Талун, кор озырмём сиктјасыг, карјасыг,
 Јагјасыг воём јөз гаж вылын жуам,
 Томёс кор быдён зік, мыјдта көт арёсыс,—
 Теныд, вожд, аттё ми шуам!

Сталин јорт! Карыс көт лун-муыс, пармаыс
 Выл олём течан уж, враглөн кі торкас,—
 Со кыла јөз лоас өтторја арміја,
 Сы пыщкын — Комілөн корпус!

Бандитжаслы Смерт

1.

Оз парма-вөр ураган дырји таз скөрмөмөн ызгы,
І море таз локыс оз мурав гранітнөј креж берд,—
Сөветскөј странаса јоз лөглунөн пріговор ыстө:
Проклатөј трөцкістско-зіновјевскөј бандалы смерт!

2.

Оз төд человечество ташөм лок подлөј злодејство,
Мыј вөчіс да зіліс-на вөчны бандитжаслөн центр:
Феррор вылө шыбытчіс кујімпөв јорөм „семејство“,
Јорт Кіровөс нещыштіс... Сывест—пөшшадатөм смерт!

3.

Бандит чукөр ассыс став мортнога өбліксө воштіс,
Пеж уж вылө најана петіс, кыз медлутөј звер:
Јур жертванас меґітліс став јөзөн радејтан вождөс,
Јорт Сталінөс віны... І таыс—бандитжаслы смерт!

4.

І смерт вөлөм лебалө щөщ Ворошілов, і Жданов,
І Л. Кагановіч і мукөд бур вождјас јур вест,
А сы бөрын пөртны Сөвет му фашістскөј власт станө...
І мед-жө фашістскөј убіјцајас азґасны смерт!

5.

Мі стал сґенөн Сталінөс шымыртам, віґам кыз сінмөс,
І Сталінөн індөм маршрут міјан некөр оз берд!
А кодкө-кө лок думөн пеж кінас сы дінө інмас,
Мед віччысас подлөј ізмеґнік пөшшадатөм смерт!

6.

С став вујґассө враґжаслыс чашвартам, сотам і чышкам,
Сөветскөј странаын мед некөр-нін пеж јог ез пет!
А коркө-кө гундыр-змеј кыпөдас јурсө—сквөз бышқам,
Мед азґас проклатөј пеж гадіна век кежлө смерт!

Повесть 1)

13.

Војвыв тулысөн ылбстыс төдмасөмөн да кыв-кыв јывті невежајас вомыс кывлөмөн кушөм-сурө кокнидик сама гижысјас асланыс путевој очеркјасын лыдыс сінвождө неөтчыдыс вайөдлісны војвыв јылыс сөшөм серпасјас, код јылыс војвывса олысјас, непоштө сінмөн азғывны, но і асныс ез кывлыны. Ташөм очеркјас пыс өткымынјас гижлывлісны, мыј Печора вылын рытнас-кө овлоны-на ныртө чепелтан көзыдјас, а мөдлун асывнас-нын зоріјјас зорзалөны і заводітчө гожөм. Ферт, ташөм путевој очеркјасада пустөј сөрөмыс кынзі немтор бурторјыс абу. Печора вывса зоріјјас, көт најө быдмөны ылыс војвылын, но збыл вылө најө сөшөм-жө нежнөјөс, војтөвјасыс да асја пужјасыс лөгасысөс, кызі і лунвывса быдмөгјас.

Но ем збылыс војвывса тулыслөн кушөмкө аслыс сам, но зев і зев крута бостчан мічлун. Лунвывса четјасөн дрөчитөм сін візөдласа лубөј морт ескө ез јандыс ошкыны војвывса тулыслыс збыл-мічлунсө да сылыс шензөдана самсө.

Киө шөдтөм лок вөв моз пессө тувсовја поводда. Сөкыд гөгөр-воны сылыс ырјанітан морттујсө, кор і кодарлаң катовтас. Мај заводітчигөн вежон костјасөн овлоны шөндіөн ыпјалан лунјас. А мукөд воас і мај пыдбөсын-на немвіччыстөг бөр косавлас төвпом, зөң вежөндөн кос војтөдлөн буалас тувсов косөн төлдөдөм му вылын, углас-на вест судта лым і вөлісті та бөрын пуксас јөжыд југыд војјаса војвывса гожөм. Абу-өд прөста примөтөтлывлөмаөс важ јөзыд: тувсов војјасыд-кө-пө пөмыдөс, лым услытөг заводітчыны гожөм оз-вермы. Сорөн заводітчө, но крута нещкысан өдјасөн пырө аслас местаө гожөм, бытө сіјө термасө кыз-мыј позө тыбура бостны тајө лыда шөныд лунјассө, шөндіөн кіскалом кадсө. Первојја тувсов-шөныд зерјас бөрын кызкө сінмөн азған өдјасөн шөвк небыд віж өтаваөн нулыштө арса өзыныс віжөдлөм му ежсө, віз мышјас ытва-ваөн моз-жө өдјө пастасөны лыдтөм-шщөттөм рөма зоріјјасөн.

Кызі і тувсовја первој зоріј томлундөн гөрзгысис Јеленалдөн выныс да візув томлункөд щөщ сөвміс ныв чужөмын міч. Кызі і тувсовја поводда сы том вірјасын пузіс ныв томлун.

Во нол сајын кымын, кор муртса-на вөлі тырөма дасквајт арөс, Јеленалы сөлом вылас воіс неуна чіган чужөмө рөдјөм, крут сінві-зөдласјаса Куршајт Мікол. Мікол сек вөлі-на туша выјө муноь.

1) Заводітчөмсө візөд 3—7 номерјасыс.

кызтаһи паскавтѳм челадуловат зон. Тѳдмасан кадас Јелена кажитчѳ арлыдаһижык і тѳлкаһижык челаду руа том зон сертѳ.

Фелѳыс пансѳс зев прѳста, пѳштѳ ворсѳг моз, Ылыз вылын артетлнѳј заколын тывјалѳгѳн.

Ужнајтѳм бѳрын, кор Мѳколлѳн да Јеленалѳн батјасыс да мукѳ тывјалысјас пырѳсны пывсанѳ даскѳкјамыс тѳна кыскѳм бѳрын лунја музјас вескѳдны да пѳрыс лысѳмјас небѳддыштны, Мѳкол водны ез термас, кѳт поводнѳја-жѳ музѳс тыв гез кыскалѳмыс. Сѳјѳ пукалѳс Ылыз кыркѳщ дорын ѳз вылын да кывзѳс рытја шыјассѳ да быгѳм Ылызлыс ѳзјас косттѳ солкѳдѳчѳмсѳ. Арса вој сѳд стѳнадн сулалѳс ју мѳдлапѳлын і војја лебачјас да бордја шырјас кылѳ лебалѳсны вѳрѳн жмѳтѳм ју сѳртас вестын. Сѳмын кымѳрјас косттѳ мыччасан тѳлыс југѳрјас ѳеуна кѳзѳртѳсны арса пемыдлыс рѳмсѳ, векнѳдѳк ѳтѳн поткѳдѳсны пемыдѳ сунѳм ју вылыс да езыс рѳмѳн слабынѳка јѳктѳсны визув ју резѳбјас вывтѳ.

Мѳкол пукалѳс тѳлыс југѳр визѳг вылын да кажитчѳ лубујтчѳс тѳлыс југѳрјасѳн. Но збылысѳ сѳјѳ, дѳрѳм соснас чѳгаркасѳ сајмовтѳмѳн, ештѳдѳс ѳзан чѳгарка пом, батѳсыс сѳјѳ гусѳн-на вѳлѳ курѳтчѳ. Секи бѳрсаһыс сы дѳнѳ пемыдыс петѳс Јелена. Сѳјѳ лечѳдѳс ју дѳрѳ мыскавны пѳрт да ѳтѳ сајыс јуан ва катны.

Јелена ѳнѳ-на зев бура ставсѳ помнѳтѳ сѳјѳ рытсѳ, кызѳ та-лунја лун.

Кор Мѳкол кылѳс, кызѳ сы бѳрвылын пондѳсны чарскыны турун ѳзјас вывтѳ кѳмтѳм кока восковјас, дѳбѳс чѳгаркаа кѳсѳ ѳз сајѳ.

Пѳрт мыскалѳг мозыс Јелена зев дыр сѳнѳдѳжнас визѳдѳс Мѳколлыс кельѳд југѳрѳн нулыштѳм чужѳмсѳ, прѳметѳтѳс сес, мыј вѳлѳ поѳѳ прѳметѳтнѳ том ныв сѳнлы і аслас челаду дырса быдман јортлы кызкѳ медпервојѳс шыасѳс аслыс нога шыѳн, аслыс сама кѳсјѳмѳн, мыј аслас чужѳмыс быдсѳн пымавлѳс.

— Те, Мѳкол, збылыс чѳган рѳдыс-кѳ-а? Јурсѳнад, јај рѳмнад, чужѳмнад чѳган вылѳ мунан.

Мѳкол ез дѳзмы Јелена кывјасыс, кѳт челаду дырјыс чѳганѳн ѳмѳтѳмыс небѳтѳ челадулыс і Јеленалыс щѳщ нырсѳ гырѳдѳстльвлѳс, но ѳнѳ сѳјѳ зев спокојнѳј гѳлѳсѳн вочавѳзѳс Јелена кывјас вылѳ.

— Мыјнѳ те војнас кушѳм рѳм менсым азјан? Вѳчны нѳнѳм, кор сещѳм сѳдѳн менѳ ај-мам пѳлавлѳмаѳс. Кушѳм чужѳм ласкылѳмаѳс, быт сесса новлѳдлы кувтѳзыд.

Ју визув солгѳм шыјас пыр Јелена сещѳм-жѳ лѳна да рѳвнѳј гѳлѳсѳн воѳѳ нуѳдѳс панѳм сорнѳсѳ:

— Ме ог сералѳм могыс шу. Тыр верстѳ кадѳ воан-да, уна том нывлыс сѳлѳм вѳрѳдѳдан. Кѳнкѳ ѳнѳ-нѳн код-сурѳјаслѳн сѳлѳмыс космѳ те вѳсна.

— Те, Јелена, ен серав. То чѳганѳн шуан, то нывјас сѳлѳмѳн повѳдѳчан. Ог тѳд, кызѳ колѳ тенсыд кывјастѳ гѳгѳрвоны?

— Збылыс шуа,— пемыдсаһ кылѳс Јеленалѳн вашкѳдѳм шыѳн небѳдѳдѳм гѳлѳсыс, но чужѳмыс сылѳн оз вѳлѳ тыдав Мѳколлы.— Тѳма Лѳза колѳн вѳскресѳннаѳ-нѳн тѳд поклон щѳктылѳс вѳставны, да менам вунѳма.

Јеленалѳн кывјасыс Мѳколѳс бытѳтѳ нѳтѳ ез-ѳ вѳрѳдѳны, а сѳјѳ чајтлѳс, мыј зев рад лѳб нывсаһ вајѳм поклон вылѳ.

— Те јѳзлыс поклонјас мыј новлѳдлан? Вот асаныд-кѳ ескѳ-вајѳн, сѳлѳмсаһ прѳмѳтѳ.

Јелена кылö дугдiс пöрт бок нiртны. Ловшыыс сылöн кылис Мiкол пелбэ.

— Ме-нö мы... Сиктас ме дорыс прамöжык нывјас-на емöс.

Мiкол ташöм вочакыв быттö и вiччысiс. Сiјö азгiс, мыј сорныс пансö. Сесса кiнас öвтыштöмөн чеччiс, чiгарка помыс сылöн чiжнитан шыöн куси ју веркöсын. Öти здукöн сiјö лоi ныв дiнын сешöм матын, весiг öтпöлбса дöрбм пырыс кылис Јеленалöн туша шоныдыс. Мiкол вöчiс нöшта öти крут восков панöм, но ештöдтöм сорнын, сiјö-öд i ачыс важöн корсысiс тајö сорни панöмсö, но возын кызкö самыс либö смеллуныс ез тырмыв.

— Те мыј мукöд нывјас јылыс вiсталан, лушщö ас јывсыд сорнит. Прамöјјасыс мед прамöјјаслы, мукöдјас—мукöдјаслы а, гашкö, мен те гланiтчан.

— Те ен серав,—шыасiс Јелена кушöмкö аслыс сама шыöн, быттö гөлöсыс ез вöв аслас.

Немтор серти вöли думыштны Мiколлы сы јылыс, мыј Јеленалы абу сöлöм вылö воана тајö сорныс. Мiкол кылис сöлöмнас, мыј Јелена ачыс вайöдö тајö сорниас. Но мыјлакö сылы ылижык колö вöли кышовтöдны сорнысö.

— Фелаыс абу сералöмын... тыдалö, абу рука тед менам кывјасö. А ме мыј думайта, вескыда шуа—кышлöдлыны ог кöсјы.

Јелена чöволiс, i ез тöд кушöм вочакыв вiзны том зонлы кöт колан кывјыс зiк кывјылас бергалiс, но кызкö јанзiм вöли шунысö.

— Но, мыјнö чöволан? Менам кывјасöј, тыдалö, ез местаö воны?—крута јуалöмөн Мiкол вiччысiс нывлыс вочакывсö öтпырјö.

— Код шуö, мыј ез местаö воны? Те ачыд сöмын сiзи думайтан.

— Кывни жы он шу-да.

— Быд јуасöм вылö оз вочавiзлыны. А вочакывсö сiз колö гөгöрвоны... —Јелена возö немтор ез шу, сöмын зев топыда шамыртлис ас кiмöзас Мiколлыс вескыд кiсö да котöрөн мөдöдчiс кыркöщ јывлаң арса лысваöн боғмöм туј трöпатi. Но, восков-мöд ылыс-мöм бöрын, бергöдчылис Мiколлаң да сувтöдiс сiјöс:

— Ме возынжык каја, а те неуна бöрынжык лок. Öтщöшнас абу лöсыд,—i аслыс Јеленалы лоi шензана, мыјла друг öни тајö лоi вiччысöмыс, кор возынсö најö пыр öтилаын ветлывлiсны, öтщöщ быдмiсны i немтор ташöмыс ез вöвлы, некушöм вiччысöм ез ковлы. Кöт ескö тајö первој сорныс кынзi на костын немтор-на прамöјыс ез вöв, но тајö сорнысаныс возö вылö вöли тыдалана, мыј на костын чужi кушöмкö выл сiкас јiтöд, кодi возын ез вöвлы.

Јеленалы вöли нiмкод, мыј тајö полöмыс зев лöсыда ыркјöдлiс, нылыда мавтыштис томлунон гөрззысöм ныв сöлöмсö сылыс. I Мiколлы секi кыв шутöг лоi ставыс гөгöрвоана, мыј Јелена кöт ассыс бöрја кывјассö гораа ез вiстав, но сiјöс i гораа шутöгыс позö вöли гөгöрвоны.

Мiкол сiјö здукнас-жö, кыркöщ улын сулалiгас, аесö вiдiс, мыјла ташöм кокнија артман фелöсö та дыра сiјö новлöдлiс ас кejas, прöста мучитiс ассыс том сöлöмсö, кор тајö сорнысö-жö позö вöли панны i помавны возжык.

Јелена кыркöщ јывсан, пывсанö котöрттöз вöјдöр, нöшта сувтов керлис, медым нöшта öти кыв шуны, кодöс вöјдöр ез слöјмы шунысö либö вiччысiс-на. Сiјö кöт i ез вöв зев матын, но зiк шöпкан веркыдöз лезiс гөлöссö:†

— Те смотри... Мекöд-кö кöсјан ветлыны, мед мукöдјаскöд ез вöв

көлдөчөмө. Бокөвөй нывјаскөд шыјавны ог сет вөла. Сесга ачыл
төдан...

Микол бөрјіс Јеленалы ылдө вочакыв, көсјіс сылы кушөмкө ме-
ли кыв шуны, но Јеленалөн кок шыыс сек кості сылі вакатлан трө-
па ылас да воші пывсан көшө.

Сіјө кадсаныс колі ноль во сајас, но том сөлөмјас костын өт-
чыд лучкі пансөм тајө жітөдыс пыр јонжыка крепміс і воэө муніс.

Серт Јеленалы первој төдмасан рытас кывкутөм-көсјысөмыс
тајө ноль вонас Микол неөтчыдыс-нын бокө кежлывліс. Төлк-кө сур-
ліс, ез вежавіғлы сіјө Јелена сін сајын мукөд нывјаскөд да дөвајас-
көд нокшыштны. Јелена зев бура төдіс Миколлыс шыбласан морттуј-
сө і неөтчыдыс кывліс аслас зон јылыс нөшта містөмжык торјас,
мыј Микол кушөмкө ныв висөм најөвітөма леснічеј Сковородов слу-
гасаы. Таыс сіјө відчывліс Микол ылдө, но кыз-кө ачыс-жө зіліс
вывті јонасө не верітны быд пустөј јөз сорніјассө, і сорсылөмјас
бөрын важ дорыс јонжыка радејтліс ассыс зонмөс.

Төдмасөм бөрас во-мөд мысті-нын, Микол пондіс лыддыны Јеле-
наөс аслас невестапүдн, тајөс зев бура гөгөрвоіс і ачыс Јелена. Сө-
мын гөтрасөмөз оз вөлі суғсы өтітор, мыј Микол вөлі том, прізыв
ылдө-на шедлытөм, і, төдөмыс, прізыв бөрөз батыс ескө ез сет вө-
ла сылы гөтрасны.

Көт кушөм збој ез вөв Миколыд мукөд нывјас дінын, меуса-нын
дөвајас дінын, но Јелена сіјөс ас дінас кутіс стрөга да і ачыс Ми-
кол сінмөс моз вісіс ассыс невестапүсө і некор, некушөм сешөм
нывјур јандан сорніјас Јеленалы ез панлывлы. Кушөм вөлі сөстөм
на костын жітөдыс төдмасан рытө ноль во сајын, сешөмөн-жө сіјө
колі тајө ноль во чөжөн бөрја кадөзыс.

14.

Көті кадыс вөлі воэ тулыс-на і лым сылөмыс ылкнітлөм ытва
мурса-на сувтіс јаман шупөдө, но тајө воас гөжөмыс, тыдалө, зырсіс
мукөд војас дорыс воэжык. Јі кылалөм бөрын прамөја көрөдөдлытөг
кызкө пыр-жө пуксіс вежон-мөд кежлө шоныд повөдда, а бөрја
вежон пыдөсас лунјасыс лоіны зік гөжса лунјас коф ымраланаөс.
Тувсов ва пакталіс і міртујывыв пөрі пөјім моз чірссөм бусө.

Бусалөм туј сортасті неуна зөркалан гырыс вокковјасөн чој
горув вослаліс Микол. Вышівајтөм морөса пражнішнөј косоворотка
дөрөмыс сылөн кык кізөн вөлі прөстайтөма пөсөн лапыдмөм горш-
гөгөрттыс... Сім рөмөн гөжалөм чужөмыс зоннас воаліс том зон-
візалунөн. Крута вослалөмысла да жарысла сіјө поіктіс, бытө вын
вывті вөтлөм вөв.

Горт дінас матысөмігөн-нын шонді инманыс Микол вужіс сөемід
керка вужөрө і бытөкө здук кежлө лөлі шупөдөн ыркыджык да
долыджык.

Сөемід војладор сөтен бокса вужөрын чөв сулалісны ыж чукөр
да туша јөрышнаныс пычкысөмөн поіктісны ывлавыв пөдтан жарыс
вөсна. А неылын возынжык, сөеміда-наа шөркост вестын, пощөс ді-
нын куліс налөн понјыс да, лөсталан ва кывсө өшөдөмөн, ыјјас
моз-жө поіктіс став тушанас.

Микол сінбөжсө чөвтліс сөемід јөр пыщкө, нинөм сөс колантор
ез аззы да сувтлытөг мөдөдчіс воэө. Секі сөемід өшінувса зірја зур-
тыштөмкөд щөщ шыасіс зев төдса гөлөс Јеленалөн:

— Мыјнө те, катан чері стада моз аснырөн мунан? Весіг он і кәсјы шыаслыны.

— Но. — сувтовкеріс Мікол да жежыд пің сернас југјовтөмөн серөктіс Јеленалы паныд.—Ме-тај тенө ег і азғыв.

— Мыјкө дінті прөјдѣтан-да, ен кут азғыны? Ен-ө шапмыны понды?—вомдор јылас нумсө кутөмөн сувтіс асланыс зірја воғас Јелена. Сесса, өтар-мөдарө суга візөдлөм бөрын, шыбытіс Міколлы жежыд келөбөн зорғалан лөм роз да ачыс зев лышыкыда нумјовтіс да гөрдөвөвштіс.

Мікол локтан өднас-на шапнытіс сылы шыбытөм лөм розсө, кык восков выјөн матыстчіс ныв дінө да небыдїка увсан нїртыштөмөн моз шеныштіс Јеленалы чужөмас аслас лөм зоріг кытырөн. Кучкіс і серөктіс:

— Көнкө өмөј збылыс тани өшінулад вөлін? Ме сінмөн кыщовтөді, да ег пріметіт.

— Ог төд мыјла ен кут азғыны? Мөд јылыс думајтан лібө мөдтор кыјөдан. Ме тан стен берд лабічас пукалі,—бергөдчывтөг шујга пеллом вывтыс індіс сіјө өшінув јөр пыщкө.

Чужөм да вомдорсан мунан складкајасыс серті вөлі төдчө, мыј Јелена мыјыскө абу долыд, көт і нумјаліс Міколкөд паныдасігөн. Неуна пыктыштөм сін гураныс вісталіс, мыј Јелена неважөн-на узанїныс чеччөма, а вескыд банбокас пөдушка серыс вөлі вервіөч-на колөма.

— Узін алі мыјнө? — косініка јуаліс Мікол.—Бївла мөдарас-тај талун ескө ен-на тыдавлы?

— Үркөдчїг моз өбөд бөрын вој керкаө водыштли да өнөз узсөма, — і узөм јылыс казтыштөм бөрын сіјөс зев чөскыда очсөдіс, морөс тырнас нөзовтчїс да бара лышыкыда нумјовтіс.

— Пыктан, мыјкө лунын узан, војыс өмөј оз тырмы? Сөмын номсагыс бабајас лун-лун узөны. Алі номсасан?

Мікол тајө кывјассө бөрјіс сөмын сы вөсна, мыј мукөдтор јылыс јуавны лібө віставны сылөн нектор ез вөв. Та вөсна сіјө і іслаліс сорні веркөстіс.

— А мыјнө дівөыс?—пыр-жө гөлөссө вежіс Јелена, тыдалө, сіјө тајө кывјассө і віччысіс. І Мікол ачыс-нін кағаліс, мыј Јеленалөн талун кывјыс мыјыскө лудө сы вылө, но сіјө зіліс сорніө пыдө не пырны, а воғза мозыс іслаліс сорні веркөсті.

— Кодсан?

— Мылдінас зонмыс абу те өтнад. Ассыд вөжжітө-кө лічөдан, сіјө дөла вылад быд соплакыслөн самыс тырмас, — неуна сувтыштлөмөн коса вочавізіс Јелена да воші нумјалан пасыс чужөм вывсыс.—Важ јөз-тај шулөмаөс: і стөрво лы-пө карта саяө оз енды, кушөмкө пон век вілөдас.

— А мыјнө сір? Мыјыс-нө бара-нін дузјалан?

Но Јелена ез кывлы лібө ез кәсјы кывзыны Міколлыс јуалөмсө, а воғө нуөдіс сорнысө ас панөм туј візтыс.

— Тенад нектор абу вежавіғана—быдторсө поғө, быд нывбаба дінө өшөдчан, а мем думајтан і оз поғ...

Мікол ассө гусбн відіс, мыјла паніс тајө сорнысө, да чөволөмөн відчысіс, мыј нөшта воғө пондас віставны Јелена.

Но Јелена ез вөв сещөм самтөм ныв, медем ассыс жөнік мөртөс самтөг пінавны. Сы ногөн вөлі тырмымөн тајө некымын чорыд кывјыс, медем прөјмітны Міколөс, медем сетны сылы төдвылас,

мыҗ сылы оз во сёлөмвылас Миколлөн отарө-мөдарө шыбласомыс. Сесса сижө некущөма ез көсҗы, медем Миколөс лөгөдны, ас динсыс ылыстыны.

Микол здук мында чөволыштис да думажтис: „неужели төрыт Параскөд ветлөмөс азҗылис?“. Сесса виөдліс Јелена вылө. Но Јеленалөн здук кежлө вежыслөм чужөмыс бара-нын вөлі спокојнөј. Сижө сешөм лучкиа вөдитчис аслас морттујнас: то би өзјөм моз скөрмылас, то сымында-жө мелілунон кымынкө минут мысті бөр вевтас ассыс скөрмөмсө. Микол пыр шенҗывліс і некор ез вермывлы лучкиа гө-гөрвоны аслас невестапуыслыс морттујсө.

Скөрмылөм бөртис Јелена ачис первој заводитис орлөм сорни-сө, но өні вомтырнас-нын бара нумјалис і спор пансылөмыс на костын бытөө некор ез і вөвлы:

— Те көн пукалин али сиз ывлаын ветлин?

— Ми-нын ныв-зон артелөн талун Абарлан ветлим і кывтыд помөз раз-мөдыс волім. Жал, мыҗ мијанкөд щөщ ен вөв,— і ачис зев пыдысан ышловзис, мыҗ кокңиа мынис Јелена видөмыс. Збыл вылас сижө унжык видөм вөлі виччысө.

— Мыјнө вөчан ташөм жарнас ывлаас, жар усөм бөрас гулајт-нысө рытыс-өд куҗ-на.

— Тајө-нө первоја тувсов жарыд мыҗса жар-на. Тајө жарсыд госыд оз-на сыв,— і ачис чышкыштис плеш рөчсаңыс пөбсысла лапидмөм јурси дорсө пел динтыс.

— Абу жар, а ачид вөв моз поиктан, гөгөр пөсалөмыд,— і Јелена первој бөрвыв кыкңитлөмөн зев төждысөмөн пондис кизавны Миколлыс разсөм дөрөм кизассө, сесса пешкылтліс дөрөм горшгө-төрсө да индис чуннас: — Азған сөдлаыс чусмөма-нын дөрөм јурјив гугыс. Мыјнө моңјасыдлы он щөкты мыскавны?

— Моңјасыд век моңјас... Вот тенө вайөдам аспом мыскасыс вылө да сек сөстөм дөрөмјасөн пондан новлөдны.

Јеленалы зев сөлөм бердас инмисны тајө кывјасыс, но сін на сін весиг ас костын сорнитны та јылыс пыр јандыеліс да сы вөсна Миколөс торкіс тајө сорни выввыс:

— Леҗ сес, ен серав. Ми гөтрастөз дас пөв мусө вежны вевјалас. Тенад-тај невестаыс, гашкө, ветымын, код төдас, код вылө гөтрасан? Парасјас да кодјас озыр невестајас... — І та бөрын Јелена сінбөжнас зев суса виөдліс Микол вылө, кыҗи дејствутисны сы вылө бөрја кывјасыс да паныдагис Микол сінјаскөд. Микол гөгөрвоис, мыҗ Јелена сижөс, кыҗө тајө кывјас вылас,— төдөмыс, сижө төдө-нын Көста Параскөд төрытја коллөдчөмсө.

— Мыҗ мен Параснад сінмөс кыскан? Көт сижө і озыр невеста, но гөтрасөны оз озырлун вылө, а морт вылө. Сижө быд гачалы парапөв. Сешөм невестаылөн доныс петровка ур мында.

Миколлыс бөрја кывјассө кывзиг моз, Јелена курччаліс ассыс вомдорсө да төдлитөгис дојмытөз курччысис. Сижө виөдліс Микол вылө да ас кежас неуна шенҗис, кыҗи Микол таҗи сорнитө Көста Парас јылыс, а төлк-кө шедө, ачис ськөд ветлө. Төрыт рытнас-на Микол коллөдіс Парасөс. Најө гашкө сижөс езазҗывны, а Јелена азҗыліс, кыҗи ныла-зонма торјөдчисны томјөз артелыс да вошыны рынышјас сажө, і сы бөрын сесса рытывбыд ез петавны јөз сінвозө. Мукөд јылыс-кө ескө мунис сорныыс, Јелена колкө пыфди ез пукты. Мыҗ сылы могыс, коді кодкөд кытчө ветывлө, кодкөд коллөдчө. Но, кор сылыс зонсө јөз нывјас вөфитөны рынышјас сажө, зик кыв-

шутбг колны тајо вѳлі оз поѳ. Вот мыј вѳсна Јелена ѳнтај крута заводітис сорнітны Міколкѳд. Но крута вѳітчыны зонкѳд, сѳкѳд локѳз воштысны, некущѳм права-на ез вѳв. Сіјѳ ез вѳв сѳлѳн верѳс, а мусук, колѳкѳ і жѳнік, а жѳнікпуѳс кѳын кутны колѳ вѳлі мелілуны, а не пінасѳмын.

— Те вот Парас јѳвсыд ачѳд зев містѳма сорнітан, а сѳкѳд пыр ноксан,—тајѳ кѳѳвјасѳс вылѳ Јелена уповѳд кежлѳ сувтыштліс да думыштліс, воѳѳ шуны-ѳ абу, но век-жѳ воѳѳ нуѳдіс:— рынышјас сајын шыңјасанныд. Ме-ѳд кѳѳ тѳрыт теd вѳіѳдны ег петав ывлаас, а тѳда кѳні те ветлан.

— Тѳда, мыј те тѳдан,—неуна гѳрдѳдыштліс Мікол, мыј сѳлѳн гуса торјѳс зев регыѳн ердјасѳма, Јелена пелѳз-нін воѳма.—Ме ог і соссы, теыс, те сінмыс немтор-жѳ он ѳеб-а.

-- Шыла мешѳкѳ оз ѳеблыны. Ердјасас пыр.

— Колѳкѳ і шыла поѳас ѳебны. Но меным ѳебласны ѳік нѳнѳм-ла,—косініка шуыштліс Мікол да ачыс былалѳмѳн вѳіѳдіс ѳшінув јѳр пыцца град борјѳ. Сесса содтіс.—Мыј сені омѳлыс да ѳівітаныс, мыј зон нѳлѳс коллѳдѳ.

Мікол гѳлѳс шыѳ ладмѳдѳмѳн, кѳзі вѳлі шуѳма сѳлѳн бѳрјѳ кѳѳвјасѳс, Јелена крукасѳс сѳ кѳѳвјасѳ:

— ѳерт-нін абу ѳівітана тіјан коллѳдѳмѳд. Рынышјас сајын ѳебсасанныд да рытѳвѳыд, а гашкѳ і војѳыд, сені пѳжсанныд. Тожѳ тајѳ коллѳдѳмѳ!—І Јелена бергѳдѳчыліс бѳрѳыв да вѳіѳдліс асланыс кілѳчѳ вылѳ, оз-ѳ кодкѳ најѳс кѳѳѳы. — Мыј сені сѳмын рынышјас сајас корсанныд?

Міколѳс друг бостіс задѳр Јелена кѳѳвјасѳс, мыј сіјѳ заводіт-лас, дугдылас, кѳщѳвтыштас да пыр воѳ ѳті местаѳ, ѳтітор јылыс-сылы лылѳ. І сылы лоі окота Јеленаѳ ѳбѳѳітны кущѳмкѳ чорѳд-жык кѳѳѳн. Меd сесса скѳралыштас. ѳузјалыштас да бѳр бурасас.

— А мыј, кодлы меѳз мог, кодѳс коллѳда, кѳтчѳ ветла,—ѳѳрк-јѳдлан гѳлѳсѳн шуіс Мікол да град јѳр вылыс сінсѳ вештіс ѳемід керка вѳвса ѳклупењ помѳ, кѳтчѳ вѳлі крепітѳма пувужла кѳмылыс-вѳчѳм лебач јур.—Ме абу мужік ні абу бат,—код мем вермас шуны, кодкѳд кѳтчѳ ветлывла?

Тајѳ кѳѳвјасас Міколлѳн тыдаліс Куршајт Грішлѳн ѳдјѳ ѳзјан морттујѳс, кѳѳ вылѳ сетчытѳмлуныс. Кѳѳ сіјѳ пыр-жѳ гѳгѳрвоіс, мыј тајѳс-жѳ колѳ вѳлі шуны, но ез тајѳ кѳѳвјаснас, а неуна небыд-жыка. Но раз лоі шуѳма, шуѳм кѳѳтѳ бѳр он косѳд.

Віччыстѳм ѳбѳідаѳн кучкісны, сѳлѳм берѳѳѳыс сащісны Јелена-лы Міколлѳн думыштѳм кѳѳвјасѳс і кажітчѳ сінлапјасѳс быѳн гѳр-ѳѳдісны матысѳмѳ сінваыс.

— Вот кѳзі! — чужѳм вылас ѳзііс да скѳр сінвѳіѳдласѳн увсан вѳвлањ мурталіс Міколѳс. Сіјѳ ез віччыс зонсањ тащѳм вѳчакѳѳ. — Теd-нѳ сесса таыс буржык кѳѳвјасѳс ез сурны менлы вылѳ? Пасіѳѳ мелі кѳѳ вылад!

Јелена ассыс скѳрмѳмсѳ кутѳмѳн, воѳѳа мозыс-жѳ зіліс сорніт-ны лѳна, но лѳна сорнітѳмыс ез лучкі удајтчы:

— Ог тѳд, мыј мыжыс менѳ тащѳм кѳѳвјаснас гѳснечалан?

Мікол гѳгѳрвоіс, мыј збылыс вѳѳті крута артмісны сѳлѳн кѳѳ-вјасѳс, здук чѳвошыштліс да ачыс первој небѳѳдіс:

— Те, Лѳна, ачѳд мыжа,—шыасѳс сіјѳ Јеленалы ѳолѳдѳдлан нѳ-мѳн: ас костаныс сіјѳ пыр сіјѳс Лѳнавліс.—Ачѳд рытјаснас он пе-тавлы, а кодѳскѳ-кѳ сесса коллѳдан—ачѳд і ѳбіждајтчан. Мем ѳік

лѳм кујѳдлѳн настоитчѳм дук. Сенѳ-жѳ кујѳд дук вылын, шондѳ инманѳнын, вывлян-увлян тојтѳсны кујѳдывыв жуг-жаг. Најѳ первојѳа тувсов шонѳд лунјасѳн рѳзјалисны, суналисны-качајтѳсны ѳтѳи местаын, ѳбрѳ ѳи војѳ ез воны. Вылѳн гѳрыштѳм градјас сајын, вѳж ѳтаваѳн мавтыштѳм колан вога турун ѳзын пѳын чѳркакылісны уна гѳлѳсѳн мукѳд сѳкас муыв жуг-жагјас. А жытѳник сѳгѳр јылын чѳргѳсны сырчѳк пара, тыдалѳ поздысѳсны кытѳчѳкѳ жытѳник лебув костѳ.

„Быд лебачыс ѳ быд жуг-жагјыс поздысѳ да тулысѳн прытјалѳ“ — думыштѳс ас кејас Мѳкол, здук мында нѳшта вѳжѳдѳс сырчѳк пара вылѳ да кејѳс жытѳниксај ежа вылѳ, меѳым пажынѳз шојчыштѳны тож сајын том турун вылын, но ѳмвѳччыстѳг зурагѳс Иван гѳтыр, муртса сы вылѳ кокнас ез талччы.

Таттана кѳјассѳ јурулас суркњалѳмѳн гащ кујліс ежа вылын ѳ ласкыда сѳнјассѳ востѳмѳн, былалѳмѳн вѳжѳдѳс вывлян. Мѳкол матыстѳчѳм мыстѳи, сѳјѳ кѳјассѳ крута прѳстајтѳс јур увгыс, ѳтпырјѳ кыкнан кѳнас лѳѳѳдѳс сарапан поѳлсѳ кѳмтѳм кокпѳк вывгыс да важ мозыс колѳ кујлыны места вылас.

— Те-нѳ мыј тани шондѳ вылас гостѳ пѳжан?— первој шыагѳс моныслы Мѳкол да ѳмвѳчѳг моз чун јывнас пондѳс тувкѳдны пыщлян пывсан пельдыс прѳстајтѳчѳм ѳщсѳ.— Мужѳкыд мѳѳѳдѳѳ да шогадан?

Таттана вѳліс чеччѳс кујланигыс да, вескыд бок вылас бергѳѳдѳчѳмѳн, леччыгѳс кѳ вылас ѳ тајѳ колѳ места вылас пукалѳмѳн ѳсѳ кујлѳмѳн.

— Мыј меным шогавнысѳ? Кор ковмас шогадам, а ѳнѳ кејлѳ ѳнѳмыс-на,— зев шапа вѳчѳс кывбертас Таттана.

— Но, кыѳѳ-нѳ он шогав— мужѳкыд-ѳд муѳнѳ тѳлыс-мѳд кејлѳ,— ѳ шуткаѳн моз содтѳс:— ѳд том баба сѳлѳмыд тѳпѳт ѳ топѳт.

Кѳт Таттана вѳлі вокыслѳн гѳтыр, ѳ мукѳд монјас-кѳ ескѳ ез пондыны тајѳ сорнѳтны ас ѳеверкѳд, но сѳјѳ вѳлі зев кыла-вора нывбаба, кывбертны раѳејтыс морт. Сыкѳд ѳтѳтор мѳѳтор јылыс сорнѳтыштѳны Мѳкол ѳкор ез дѳзмыв. Сѳјѳ кѳсјѳс ескѳ сералыштѳны Таттана вылын, меѳым пажун вѳччысѳг мозыс ѳдјѳжык кадыс колѳ. Но Таттана зев кывворѳн корсалис Мѳколлы паныда вочакывјас. ѳ кыѳѳ ез кѳсјѳ Мѳкол сѳјѳс сотыштѳны лечыд кывјасѳн, ез вермы, ѳ сорнѳыс војѳ ез воггыс. Таттана кыѳѳ ѳ век, зев лышкыда сорнѳѳтѳс, но Мѳколлыс сорнѳтан вѳжѳгсѳ пыр пощѳс. Сѳјѳ гырѳза вылас леччысѳмѳн кујліс ежа вылын ѳ, сѳд чѳткыла јурсѳ бергѳѳдѳмѳн кытѳчѳкѳ бокѳ вѳжѳдѳс да ачыс шочыѳка ѳмјовтлѳмѳн кокыѳѳка ѳктѳс Мѳколлы вочакывјас.

— Сѳѳ-кѳ, мужѳкыд мунас да оз ѳ ло тед гајтѳм?

— Јѳзыслѳн мужѳкјасыс мунасны да радлѳны. Ачыд том морт да сѳјѳс он гѳгѳрво,— кокыѳѳка серѳктылѳмѳн сѳжѳдалѳс кывјас.— Мѳ Иванкѳд— абу-ѳнѳ выл гозја. ѳе первојгыс муѳлѳ да волѳ.

— Мыјнѳ, гозја кѳрсѳ воштѳнныд аѳ мыј кѳкјамыс вонас?

— Ачыд гѳтрас да кѳрсѳ вѳдлы, мыј јѳзлыс јуасан.— ѳ ѳеѳыр кејлѳ сувтов керліс да сесса содтѳс:— Те мыј јѳз шог вѳсна тѳждыган. Мужѳкѳј мунас да он-жѳ-ѳд сѳјѳс мем веж?— ѳ пѳнсѳ петкѳѳлѳгѳтыр увсан вѳжѳдѳліс Мѳкол вылѳ, смол сѳд сѳнвѳжѳдѳласнас сотыштѳтѳс сѳјѳс.

Мѳкол первојгыс азгѳс, мыј Иван гѳтырлѳн парјасыс зев аккумулятѳѳс ѳ ѳеуна пыктыштѳмаѳс. Здук кејлѳ сѳјѳ вунѳдліс, мыј сы војын вокыслѳн гѳтыр, ѳтластѳтѳс Таттаналыс парјассѳ ѳ став чужѳмсѳ

Јелена обліккөд да ас кежас думыштіс моң јывсыс зев пакөст нога мөвп. Сесса здук бөрјыгіс ас мөвпјасыс піын, мыј вочавіғны Тағтана бөрја кывјас вылө да друг нещыштіс сещөм кывјас, кодјасөс прамөја ез думышты шунысө:

— Ковмас-кө вермам і мужіктө вежны. Сіјө фелөыд абу сещөм сөкыд. Жал сөмын, мыј воклөн гөтыр. Не-кө сіјө, сізі і төд—кі гөгөр ескө песовті да сөлөм гөгөр гартышти.

— Ок, те кушөм кылан!.. Вылі лебалан да матө пуксан. Оз быд нөр кі гөгөрыд песовтчы-на, көт і нуз овлө.

— Песовтан-кө песовтчас. Заветка со кын кызпуыс пөжасны да песовтөны.

Тағтана нещыштіс муыс колан вөса сітурун, шујга чуң гыжјас костыс кеслөмөн новлөдлыштіс, шумөн орөдіс да шыбытіс кігуыс:

— Вот сіјө і ем, сразу, міса, нуз нөр оз песовтчы. Сіјөс колө пөжны дај песны. А те терпепіједн да морттујөн, ме думыс, немтор оз артмы. Отпырјө нывбаба сөлөмө он пыр. Те ас чужөм вылаф вывті өн нафөјтчы. Көт і шыг нывбаба, те вылө сарај вывсаң оз-на чеччышт.

— Мыјнө ме кушөмкө зарока алі мыј?—быдсөн гөрдөдөмөн шыасіс Мікол.

— Зарока не зарока... ме вігөда-да, те пөрыс дөвајас дінө сөмын і сібалан да Көста Парас коф нывјас дінө, а прамөј нывјас дінас зон самыд абу.—Тағтана сувтыштліс і содтіс:—мыјнө фемід Јеленаыд-көд тіјан немтор өмөј оз пусы. Мыјкө ноксанныд да дузјаланныд, а төлк абу. Гөтрас, чөртөј, то прамөј невеста чуң косттыд ісковтас да сіннад он ағзыв. Шыбласан, вој-вој көнкө гоңјалан, сөмын бан-лыјасыд-нін колны пондісны.

Тағтана ворсіс јос кывјасөн сещөм көкніа, мыј Мікол ез вөвјав, ез саммы быд кыв вылө вочакыв віғны, лібө вічыгіс, меф вывті лішнөј оз ло сорнітөма. Көт кыз ен сорніт, а Тағтана век-жө вөлі сылы моң. Сөкыд вөлі төдны, кодарө сіјө сорнінас кусінтө: лібө прөста шүтөтө, лібө Міколөс быд сөрөмас нарошнө кыскөм бөрын көсјө јанөдыштны, мыјла лыстө сіјө тазі сорнітны аслас моңкөд. Бөрјаыс вөлі чајтанажык. І Мікол вывті вөзө мунөм сорнісө бөр косөдіс заводітөм выјөғзыс:

— Ме ағза, Тағтана, мыјыс тешогалан. Он сөмын мужікыд мунөм вөсна. Төда-өд тексыд шөгтө.

— А мыј вөсна-нө ескө?—Гырғза вывсыс леччыгіс да тырвыјө пуксіс і вескыда пондіс вігөдны Мікол сінјасө, азыма вічыгіс сылыс вочакыв.

— Кага теф колө, вот мыј вөсна і шөгсан.

Тағтана сөмын ышловзіс, тыдалө Міколлөн кывјасыс інмісны мефса дојманінас.

— Еташөм баба, көкјамыс во саяс гөтыраөс да челаф өнөз абу. Нінөма гөзја-жө ті.

— Мыј керан,—Тағтана ыжыда мөдыс ышловзіс да сінјассө увланө лезіс,— раз јенсаң абу сібма міјанлы челафсө.

— Мыј јен вылө ыстысан. Гөзја костын јенмөс нінөмыс мы-жавны. Асланы-жө гөзјалөн мастерствөныд, тыдалө, оз тырмы,— көкнідік серамөн сөзөдіс шутка да бөрнас серавтөг содтіс:—Тесаң ассаңыд, наверхнө, став мыжыс. Міјан рөдвічыс зев пөлалыс.

— А міјан-нө рөдыс абу пөлалыс? Мамлөн мамыс дасөкмысөс

ловјон да кыкѡс шојон вајлѡма. Љибѡ бат рѡдвѣ куза: тожѡ ѡкмыс чоја-вока быдмылм.

— А чѡрт тѡдас, кодныд тѣ мыжабс! Ферт-жѡ абу зѣк прѡста, кор кѡкјамыс во сајас гѡтырабс, да лыс нѣ бес тѣ костѡ оз пет.

Таѣтана, њедыр кежлѡ шајѡстѡммылѡм бѡрын, бѡр вежсѣс чужѡм вылас, зев долыд пырыс журнас пыркнѣтѣс і став тушанас Мѣколлан бергѡдчылѡмѡн шуѣс:

— Но і абу — мед абу, коркѡ гашкѡ јен сетас. А те мыј верман отсавны ме шоглы, ме ог раѡејт, кор менѡ кодкѡ жалѣтѡ љѣбѡ конѡртѡ.

Мѣколлыс сорнѣсѡ Таѣтана бара вајѡдѣс оран выјѡр. њедыр кежлѡ сѣјѡ щѡкмулѣ, мыј воѡѡ шуны, і муртса кывмѡн бормочѣтыштѣс:

— А ме-нѡ мыј. Ме аѣза да сѣз шуѣ-а.

Таѣтана ез кывзы Мѣколлыс шуѡм кывјассѡ, сѣјѡ аслас бѡрја кывјасыс сертѣ воѡѡ нуѡдѣс:

— Те сорнѣыс да сѡветыс-кѡ ескѡн пѣ менам чужѣ, секи атѡ-авны позѣс. А то ташѡм сорнѣыд дуб ва — тѡлк нѣ пѡлза. — Сесса гѡлѡссѡ кызѡм шыѡн весалыштѣс да њеуна чѣрыштѡм шыѡн соѡтѣс. — Зѣк прѡста те аслад моњыдкѡд ташѡм сорнѣјасѡ пыран. ѡд ме Іванлы верма та јылыс вѣставны. Секи мыј?

Таѣтана шуѣс бѡрја кывјассѡ прѡста кыв вылѡ воѣс-да. Ачыс тораа серѡктѣс, сѣнјассѡ чѣткыртлѡмѡн вѣѡдѣс Мѣкол вылѡ. Тајѡ-нѣн вѡлѣ зев бур пѡрука, мыј сѣјѡ нѣнѡмтор мужѣкыс пельѡ оз вошты.

Мѣкол тѡдѣс, мыј Таѣтана вомыс њем љшнѡј тор оз пет: ѡд сѣјѡ ачыс панѣс тајѡ сорнѣсѡ, но модасѡ колѡ вѡлѣ правѡјтчыны: век-жѡ-ѡд сыкѡд сорнѣтѣс ез ныв, а аслас вокыслѡн гѡтырыс.

— Ме, Таѣтана, ег лѡгасѡм вылѡ теѡ шу, нѣ ег љок куза... Те ачыд раѡејтан шутѣтны, но і ме воѡѡстѡ шутѣта. Быд шутка дозјѡ пуктыны оз поѡ.

— А те сразу-нѣн і повзѣн, — серѡктѣс Јељена. — Тожѡ бурлак морт ветлан! Сорнѣ панан, ачыд і полан, — і вујѣс сѣјѡ-жѡ сорнѣас мѡдар боксањ. — Те мекѡд шуткајаснад вывтѣ зев ен вѡлнѣчајт. Мун аслад нывјас дѣнад, том кадтѡ бабајас дѣнын гѡлчѣтѡмѡн ен вошты. Кушѡм пѡлза теѡ тан прѡста кад воштыны.

— Но быдсѡныс-ѡмѡј пѡлза колѡ.

— А кыѣ-нѡ пѡлзатѡг? — зев гажа пырыс шуѣс Таѣтана і кѣ пѡв-нас јурсѣ праѡсѡ вештѣс пель сајас. — Пѡлзатѡг ветлѡмыс тѡлкыд абу.

— Пасѣбѡ велѡдѡмыд вылѡ. Ог вѡлѣ тѡд.

— Ој, ој, ічѡт кагул! — Зѣк челаѡ гѡлѡсѡз леѣс ассыс сорнѣсѡ Таѣтана да зев јандыстѡма козныштѣс Мѣколлы сѣнмас вѣѡдѡмѡн. — Кыв вылад блажен муж, а ѡелѡ вылад коѡдѡтѡм уж. Тѡда ме кѡнѣ те вој-вој ветлан да мыј керсан.

— Те прѡста ме вылѡ пустѡј слава лептан, Таѣтана. Ме вој-вој њекор ог ветљывлы, быдсѡныс медбура бурлачѣта.

— Но, но, вѣстав кодлыкѡ, сѡмын мен ен вѣстав. — І бостѣс муыс митор да шуткаѡн шыбытѣс Мѣколлы чужѡмас.

— Мун тас, а то абу лѡсыд. Мужѣк аѣзас да збылыс быдторсѡ вермас думажтны. Сылы сѣѣ-нѣн абу лубѡ, мыј ме текѡд том ныв моз частѡ код шутѣта, быдторсѡ сѡра.

— Но сѣјѡ мед ескѡ чѡволас, њекѡд сылыс оз мырдѡы, — сесса чѡвошыштѣс да чѡвтѣс шуткаыс моз: — мѣча гѡтыртѡ вајан да мырдѡѡмыс лѡѡ повны.

— Ен сорнѣт мыј оз ков... Муѣ вај тас, пажнајтны-нѣн ѡнѡѡ

вічысоны. Багыд аззас да тенё і менё беддалас. Онё ставныс-нын гортынёс.

— Некод керкаын абу, узёны лёбо пукалёны кёнкё. А тенад Іваныд вёлі Попов лавкаё порок нёбны пырё.

— Багыд вёлі гортын-да, пелыс вёчё-лі мы-лі?— І гёгёр вёчё-дёмён Тафтаана чеччёс ежа вылыс да пондёс сарапан боксё пыркёдны.

— Быдторсё-жё ме јёј моз брёфёта-сёра. Ме-нын мед сёра, а тед мыј том мортлы абу дыш мекёд гёлчйтны.

— Текёд Тафтаана сорнытны некор оз дышёд,—мелі кывјён коз-наліс сорні кёрталём вылё.—Гажа-жё тенад морттуј. Пыр, наверхё, і нылалан кадад ташём гажа вёвлін.

Тафтаана мёдбёдчёс-нын восковтны, но бёр сувтовкерёс.

— Ныв дырјыд не ташём-на вёвлім. Медтё ме нылалан кадё вёлі те коф чёган-зонмыс, ме ескё тенё журнад і кокнад зённад ны-лыштё. Желенаыд ескё тенсыд і бёжтё ез аззыв. Ладнё мыј ме ныв-кадё те вёлін гачтём-на котралан,—серёктёс да гёрбёдыштёс, вёзё сесса кыв ні жынез шу, термасан восколён петёс пывсан пелёс сажё да вужё кёлчё дорлан.

Мёкол здук нёшта сулыштёс, гёгёр думыштёс Тафтаналыс кыв-жассё і пёшти гораа вомгорулас шуё:

— „Зёк прёста Іван сажё вошёма ташём гётыр. Іванлён пра-мёј чужём ні рожа... Мёс шег коф мортлы да еташём гётыр...“

16.

Кёщас улё, порогув ёшён југыд вёзё пуксёмён Куршајт Грёш пёчёспом вылас вёлалёс вылён лёсалём ёпаснёј пу да вомгорулас мыкё дуалёс.

Керка пыщкёсын некод сы кынзё ез вёв і сы вёсна сылён му-ралёмыс да гежбёніка нещыштчылём кос кызёмыс јёлашыён јуралёс пачвёз пёданын да тыртём чугун-дозмукјасын.

Керка пыщкёсын пукалёс јёрмём кос жар. Тувсовја ывла шон-дё кынзё жарсё керкаас содтёс ымралан выјёз калётём, вежёс нёлёд јукён пастаыс паскёдчём кукнапач. Кёф гожбмлаё катовтём пёраё зёк нёномла вёлі ташём жара пачсё ломтыны, но Куршајт мёнјас і ачыс Грёш тёлкујтёсны, мыј пач вёсна да пес жалётёмла наё да сојан некторла шыкёдны. А жар-кё—жарыд лысёмтё оз чегјав, уз-нытё позас посвёзё лёбо посјылё петны.

Грёш здук дугдыліс пуртён новлёдлыны волалём ёпаснёј вороп вывтё, ёчкёсё кё пёвнас лептыштёмён вёчёдлёс амбар вевт вылё да аззёс, мыј амбар лебса тёсјас пыс код-сурёјас поводнёја-нын вёјмё-маёс, потласёмаёс і тёлён вешјалёмаёс места вывсыныс, весёг улыс рад волсалём сумёдыс мукёдлатёс кёпыдёс пастаён ортсё мыч-чысёма.

— „да,—думыштёс Грёш кёзёјскёј сёлёмён,—кущём ёдјё ставыс пракунё. Ёд жытёнкёсё стрёйтлё да вевтгылё таяё гожса керкаыскёд шёщ. Немтё олан да пыр стрёйтчы, век зёнтас. Кёф-нын став амбар вевтсё зённас веж“.—І сёнівёчёлассё Грёш вужёдёс керка пыщкёсё да сёлём вылас кокныжык лёі. Гожса керкаыс вёлі пыщкёссаныс пёшти-на выл, сёмын сёенјасыс да пётёлёк керјасыс уна пёв мыс-кылёмысла лёмаёс неуна чусёмём рёмаёс, стружётём ёблыкёс сев-вушјыштёма-нын. Грёш тап-тап вёдлалёс кёнас кощас пелёстё, кыт су-рё пазјастё нёщсё чуннас тувкёдыштёс, сесса сувтлёмён раз-мёдыс

тыр сінмөн кышовтөдүс керка пышкөссө быд пазти, быд пелөсти і муртса-муртса төдчымөн вөрзыштис нумыс неуна быгалыштөм вомдорјасас.

Радрөдүс Гршлыс сөлөмсө, тыдалө, сїјө, мыј сылөн керка пышкөсыс вөлі ставыс јөзлөн код. „Јөзлөн код“ кывјыс көзәјскөј сөләма мортлы вөлі вөсөмөн і лекарствоөн. Быдтор, мыјө бостчывліс, кушөм уж ештөдан выјөз сїјө вәјөдывліс, зіліс вөчны пыр сїз, мед ескө ставыс артмас јөз ногөн, јөз код.

Сы вөсна Куршајт Гршлөн керка пышкөсыс нїнөмөн ез торјав аслас сугедјасыс. Сїјө ассыс выл керка пышкөссө вөчїс стөч сїз, кушөм вөлі батыслөн важ керкаыс, кодї јуксігөн пудјалөмөн усе Степан воқыслы.

Өкмыс аршын кузтаөн і пастаөн лептөм кукна дїнө вөлі перерубөн жмїтөма талланскөј өшіна восков нөл паста векныдїк сөдтөд вөжөс, кодөс ачыс Грш шуїс чуланөн, а монјасыс буржык вөлө нмтїсны горнїчаөн. Вөла пырыс стрөїтөм кукна пышкөсын некушөм пелөс тыртөг ез сулав і некушөм кост тыртөмінлы ез вөв, ставсө вөлі течөма колан крестанскөј көлујөн.

Керкалөн став улыс јукөныс ортсысаң пыран өзөс курїч берсаң плөт горнїча өзөс дїнөз гөгөр стөн пөлөныс вөлі кышалөма өкмыс вершөка керјыс лөсалөм паскыд лабічөн, көнї унјывтї усөмыс повтөг зев смела позө вөлі орччөн узлыны том гөзјалы. Керка вылыс јукөнын матїча керсаң аршынөн кымын улїтїжык пөлаф бруссаң завофїтчөмөн пөштї гөбөч өзөс вестөз сїз-жө вөлі стөн пөлөн гөгөр кышалөма паскыд плакаыс шылыда стружїтөм жажјасөн.

Ортсы өзөссәң вескыда морт судта вылнаын вөмөннөг өшалїс вөлөн-на пуктөм рыс код жежыд пөлаф брус. Көт пөлафыд гөжса керкаад вөлі зїк нїнөмла, но раз сїз јөз вөчөны і Грш сїз-жө вөчїс.

Жаж помјаслы мыжөд пыфдї, керка кузала ногыс серөга-їнпөла јїтвежтї пач плешсаң ортсы стөнө пыксісны кык сор. Сор шөр веркөсын вөмөннөг пөвјас вылын кулісны пражык лун куза пөжалөм вөснї наңјас, а неуна серөгладор сор помлаңас пыр өшалїсны мыј-сурө вөччан көлујјас пыс. Сор вылас-жө пыр олїсны пач ломзөдан да сартас јукалан өшщөпекјас, чөлафјасөс вөжмасөмыс повзөдлан лекарство—вога нөр і сенї-жө Грш пыр костывліс дөскајас, пөвјас, рејкајас, кор сїјө плөтнїчајтлїс да столарїтлїс ас овмөсө колан көлујјас.

Кык сор костын тувјалөмөн крепїтөм зуртан лајкан зїб јылын, сорпом вөтса лебач дїнын, өшалїс Павел чөлафлөн потан. Кор потанын узлыс кага арлыдө петлїс, секї потансө петкөдывлісны керкаыс. Но лајканыс сор костас некодлы ез мешајтчы, сїјө зев бура вермїс быдтыны бафјаслыс і пїжанлыс зөң көлена чөлаф.

Ставсө, мыј вөлі сүјөма керка пышса көлујөн, Грш вөчїс аслас да пїжаныс кїөн. Вөчөма вөлі көт ез сїнмө шыбытчан мїчөн, но кїещөн і сы дыра кежлө, медым ставыс тајө вежлытөг тырмїс керка вежтөз. Вешјалан көлуј пыс керка пышкөсын, серөг пызан да кык улөс кынзї, зїк немтор ез вөв. Мыј вөлі лөсөдөма керка пышкөсө, ставсө крепїтөма асланыс места вылас вөрзөдывтөм вөлө, стөныс стөнө крепїтөмөн. А серөгын сулалыс сојан пызаныс, көт сїјөс позө вөлі вештавын, но сїјө пыр-жө вөрзөдывтөг сулалїс аслас немөвөјја местаас, сөмын мыскасігјасын да жөж чышкігјасын вөрзөдывлісны сїјөс подмөм места вывыс.

Сїзї і вөлі кажїтчө, мыј став керка пышкөсса көлујыс і пөра-

докыс Грїш семјан вѣлі кымѡма мѣставылас њекодѡн вѡрѡдлытѡм вылѡ ѡедјас, батјас да аслас Грїшѡн урчїтѡм лад сертї. Грїш ез раѡейт весїг чун вомлѡс вужны ѡедјаслыс, батјаслыс олансамсѡ і аслас олїгѡн, тѡдѡмыс, і піаныслы ескѡ вѡла ез сет вужны сы кїѡн лѡсѡдѡм овмѡс ладсѡ.

Керкаын вїзан шкапјас, сундукјас Грїш овмѡсын вѣлі зїк нїнѡмла і кажїтчѡ сенї вїзанторјыс ез вѡв. Кызї ачыс Грїш шулывлїс шуткаѡн, мыј сы семјалѡн став новлан кѡлујыс зев бура тѡрас кум сор помѡ. Пыр-пыр ковман кѡлујјас, сојан дозмукјас да мукѡд шыльѡмыльѡ зев лѡсыда тѡрїсны сор вывјасѡ, жажјасѡ да лабїчувјасѡ, а грысѡжык кѡлујјас вїзны вѣлі зев вѡла пырыс лептѡма кум, да і гѡбѡчјасын тыртѡмїнјасыс вѣлі тырмымѡн. А сещѡм пыр кїпом колан кѡлујјас, кыз шуам пішщалјас, вот мынтан табел, ѡчки да кад урчїтан пас—календар, кодјасѡс вѣлі колѡ јонжыка вїзны сажмовтчѡмыс і мед најѡ пыр вѣліны сїн улынѡс, Грїш најѡс вїзїс матїча тувјын лѡбѡ јенжажын, ѡбразјас сажын.

Щынасѡм, војмѡм чужѡма ѡбразјас, тыдалѡ, медбура вошѡмкерѡмјасыс вїзїсны Грїшлыс кѡлујјассѡ, весїг сїјѡ сенї-жѡ вїзлїс і асгыс кїпом ѡенгасѡ. Медгасѡ, ѡерт, став тајѡ воссалуныс вѣлі сы вѡсна, мыј Грїш овмѡсын њекущѡм вошѡмјас њекор ез вѡвлыны, весїг сылѡн, кызї і суседјаслѡн, њекущѡм іган-томан важысан ез вѡвлы нї кумыг нї жытыкын, нї кїлчѡ ѡѡсын.

Сѡмын сїтї торјѡн гожга керка пыщкѡссѡ Грїш ез вѡч суседјасыс моз. Суседјасыс-кѡ сылѡн вылыс стрѡїтчїгѡн бостїсны выл мода гожга керкајас лептыны гѡгѡр колоднѡј ѡшїнјасѡн, Грїш важ мозна гожга керкаас гѡгѡр піскѡдлїс њѡл пелѡса поснї ѡшїнјас, сѡмын кык серѡг ѡшїнсѡ вѡчїс колоднѡјѡн.

Керка сїенјасыс да пѡтѡлѡк радыс зѡннасѡн сервїзїсны керка пыщкѡсѡ кер гѡрбылнас, сѡмын жаж да лабїч кост сїенјассѡ вѣлі шылыда чербанѡн, струж сїбѡдлытѡг бостѡма. А пѡтѡлѡк кер гѡрбылјасыс вѣлі выл вывсаныс зев шылыда гогынѡн мездѡма кыре вїжыс, сен сѡмын ув мѣстасыс аслыс сама волан јатнајасѡн сервїзїсны да сѡѡм сїрѡн космѡм тујјасѡн лѡсталїсны.

Њекрымын кывјѡн-кѡ шуны Куршајт Грїш керка пыщкѡс јылыс, сїјѡ зев пелька, сѡстѡма вїѡдїс пыщкѡсладорсаыс і быд бѡкѡвѡј сїнмѡ шыбытчїс сы бѡксањ, мыј тајѡ керкаыслѡн ем чорыд кїа кѡзїан.

Грїш термастѡг вѡлалїс ѡпаснѡј пу, вїдлѡм могыс сїнпѡвсѡ кунтыралѡмѡн частѡ код вїѡддывлїс ѡпаснѡј вороп куза лѡптлаыс. Вѡлалїс, гѡгѡр шылѡдыштїс і сѡдасас пурт јывнас пасјїс ѡклучїна розлы мѣста. Пасјїс і аслыс ез во сѡлѡм вылас пасјѡмїныс.

Сек бурещ керкаѡ пырїс Павел. Сїјѡ каж вывсѡ гыжјалїгтыр матыстчїс лабїчлањ і гулскан шыѡн тујїсыс јуїс кѡзѡд вылыс вылѡн катѡм зарава. Јуїс гораа і дыр, мыј быд њылыштѡм сылыс поѡѡ вѣлі лыддыны. Сегса зев ыжыда долыд пырыс лолыштїс да сулавны колї лабїч дїнын. Тыдалѡ, ез-на сѡлѡмыс бурмы ѡтчын јуѡмѡн.

Грїш ез бергѡдчыв пырыслањ, тѡдїс Павелѡс ловшы сертыс.
— Те сенї, Паш, дулмасан? Вај мыччыв таччѡ ырѡш туїссѡ,— і, пельс пусѡ кунтыр тѡм сїнбердсыс вештывтѡг, њужѡдїс прѡст кїсѡ ырѡш туїсла.

Павел тувјыштїс багыс кїѡ ырѡш туїс да кок нырнас вештышталїс жож шѡрлањ резѡм чаг-стружкїјассѡ порог увлањ.

— Мынбэ пра́ннн лун ку́за пелыс вб́чны пуксн́?—шыасн́ Павел, бат́ыс уж вылб́ вн́дб́мб́н.—Ме ескб́ асывнас вб́лыштн́-лн́ мы́-лн́.

Грн́ш дыр келб́ сн́бдылн́с тун́с дорб́, сн́-жб́ гулскан шыб́н курыштн́с тун́с пыдб́сб́ да вб́лн́стн́ вочавн́знс Павел жуалб́м вылб́:

— Кор-нб́ асылб́зыс вн́чысан? Колб́кб́ талун рытнас ковмас мортн́слы петны ту́б, —сорн́сб́ нуб́дн́с, Грн́ш Иван муно́м жу́лыс.—Ар-телнб́ прн́жад пелыс-б́паснб́жд унжыкысб́ оз овлы, лн́бб́ овлб́-кб́ кн́ад бостны оз шогмы.

— Те понда-б́д лб́сб́дасны. Иван мунысыс абу б́тнас: артелас дас морт са́яс.

— А вот те жб́з вылад нафетчан да сн́з ку́ккупуктн́ н́ колан. Петныныс ковмас да пелыс нн́ б́паснб́д оз ло. Векжык сн́з н́ овывлб́.

Павел вешн́с бат́ыс дн́ныс мб́дар лаб́час да кыскн́с сапб́г гб́-лб́нныс повоб́нб́жа сб́дасб́м табак кб́шб́лсб́. Павел чужб́м сертн́ вб́лн́ тб́дчб́, мы́ сн́бб́ кб́т пра́ннн лун ку́за н́ веб́ олб́, но думнас пешштн́-чб́ кб́жа́скб́д уж вб́сна. Сн́бб́ бат́ыс коб́-жб́ овмб́с дн́ныс вб́лн́ зн́л да сб́лб́ма. Чужб́м сертн́ыс мукб́д воќясн́с дорын Павел вб́лн́ ме́са улн́с, ме́са лашкб́с. Кн́зерн́к тош кн́зн́ да челад́-яслб́н коб́ ве́ журсн́ кн́зн́ сн́нмб́ шыбытчн́с Павел чужб́мын сн́бб́, мы́ сылб́н чангыла ныр бокас вб́лн́ вурн́с—вервн́ ту́, н́ вескыд ныр бокыс кажн́чн́с сылб́н рб́чажыкб́н. Та́бб́ коркб́ челад́ дыр́жн́с-на шарб́н ворсн́гб́н челад́ жорт́ясн́с Павеллы ры́жылн́сны чужб́мас палн́чб́н н́ сеса́н нем ке́жас колн́ сылы та́бб́ вурн́с ту́жн́с.

— Те, Паш, он тб́д, нулн́с-б́ ез Иваныс ку́знечаб́ пн́скб́дчансб́ вб́чб́дны, вб́лн́ неуна шыкыштб́ма-да?—шыасн́ Павел дн́нб́ Грн́ш, кор бура дыр коб́ пн́скб́дн́с пурт жу́лб́н б́паснб́дб́ б́клучн́на су́жан ро́сб́ да немтор ез понды артмыны пн́скб́дчантб́г.

— Мы́ла сн́бб́с ку́знеча́с нуан, кор вб́чб́днысб́-нын оз сулав? Пн́скб́дчан вн́тсб́-б́д сваркаб́н вб́чб́ны. А мн́жан татчб́с кн́н ку́знеч-ясыдлы заводскб́д сварка мозыд не вб́чны.

Павел зев бура гб́гб́рвоис, мы́ бат́ыс дб́жнасб́, ме́дым ко́длыс-кб́ пн́скб́дчан лн́ напар́а ва́лыны. Б́д сн́бб́ ачыс-жб́ тб́дб́, мы́ чегб́м вн́нта пн́скб́дчансб́ асыныс некушб́м татчб́ску́знеч вб́чны оз вермы н́ нн́дн́с сылы:—напар́анад-б́д, бат́, вермас потны, буржык лб́б́ зб́ла-жык сорт б́жн́нб́н-кб́ пн́скб́дан.

Кб́т Грн́ш бокб́вб́д совет ез рафет, но Павеллб́н тб́лкыс мукб́д дыр́жн́с зев ладмывлн́с.

— Пб́жалу́, сн́бб́ тенад вернб́. Но чегб́м пн́скб́дчансб́ кы́кб́ ескб́ колн́-жб́ кб́т нулыны да петкб́длыны мб́длапб́вса Ошкалы. Сн́бб́ ку́знечнб́д феласыд гб́гб́рвоб́.

— Мы́ сн́бб́ лб́псб́ вб́чб́дан, лу́щб́ вылб́с нб́бны. Попов Нн́ко-дн́м лавкаын зев бур пн́скб́дчан́яс емб́с.

— Но, Нн́кодн́млб́н ескб́ мы́жн́с абу-да. Сетчб́-б́д фенга колб́.

— н́ ку́знечаад пасн́бб́ вылб́ оз вб́чны, сетчб́ фенга-жб́ ковмас, —вочавн́знс Павел да пуркн́тн́с щын вомтырб́н керка шб́рб́з.—Ар ке́жад колб́ пн́шчалсб́ Мн́колыдлыс вб́чб́дны дас, б́нн ку́знеча́ыс прб́стжык. Ар́а вылн́с Ошкаын бара оз понды ештыны.

Грн́ш вб́лн́стн́ бергб́дчылб́мб́н б́чки вывт́ыс вн́дб́дн́с Павел вылб́ шен́зана сн́нмб́н да жуавтб́г во́з кн́пб́внас су́зб́дчн́с табакла.

— Мы́кб́ б́мб́д сылб́н пн́шчалыс бара-нын абу справнб́? Колан арын-на пн́шчал томансб́ вб́лн́ зб́ннас ве́жб́ма-да?

— Пн́шчал ка́зеннб́жн́с бб́рвыв зда́йтб́ма н́ вн́нт́ясн́с-нын сен абу нафеннб́дб́с. Вермас, за́рекн́, вн́ны.

Гришы ез во сёлём вылас Павеллөн висталём, мыј бара керка помё лишнөј рёскод. Сіјө неуна тіралыштан чун јывјаснас кімаласалёмөн косалис курітчан бумага, өшөдіс вомдорас і вөлісті гора шы петіс сы вомыс:

— Чёртыд сіјө ствол жынсө зарадитас-да, дерт, сесса казеннөјыд здајтас, вермас-на тазнад і піщаль стволыс потны,—ропкакывны пондіс Мікол вылө бат, а чігарка бумагаыс сорнітіг мозыс ворсіс улыс вомдорыс ветлөмкөд.—Ұік-жө Міколыс міјан пустөј фе-тіна: пула-пороктө мед-нын оз жаліт, но добрасө віңи оз куж. Ме ачым нем чөж лысі сіјө піщальнас да немтор ез лолывы, а сіјө со, өті во-на і вөдітчө-да, мөдыс көт-нын вөчөдны ну. Вајлы вічөдла, мыј сен лоөма.

Кор Павел матіча тувјыс шедөдіс кремновка, Гриш сек коста пуктіс кіыс өпаснөј пусө да вічысіг мозыс пондіс нїртны дөрөм подолас ассыс өчки стеклөјассө.

Павел мыччіс кремновкасө лжаладорнас да шујга воэ чуңнас індіс піщаль казеннөј вылө:

— Азған со здајтөма, вїнтјас вылас муртса-муртса-нын пукалө. Вермас ічөлік ур зарадөн плешад чеччөдны.

Гриш бура дыр зуналіс, кыз пев помнас көртсө вуштышталөмөн відлаліс піщаль томан вестті і раз-мөдыс чуңнаскутышталөмөн лептыліс да лезліс кремновкалыс куруксө. Секі вөлісті казалис, мыј піщальыс вөлөма зарада.

— Вот, грекөвөјтысыд, зараднас піщальсө сімөдө! Өні зарад сімөм бөрад і лыңысө гашкө он лыст. Аслыд плешкад вермас шковгыны.

Сіјө сорні костас бурещ керкаө пыріс Мікол, өшөдіс картузсө шөр стенаса жажув тувјө да локтіс көцас улө батыс дінө:

— Мыј-нын піщальсө відлаланны?

— Тенад тајнө, Мікол, піщаль казеннөјыд Ұікөз здајтөма. Коркө аслыд плешад лыјас,—батыс пырді вочавізіс Мікол шыасөм вылө Павел.

— Ок, те, гулака!—јурсө бергөдіс да өчки вылыстыс сін жежыднас вічөдліс Мікол вылө бат.—Таэ-өмөј піщальнас вөдітчывлөны?—і тувкіс кыз пома воэ чуңнас піщаль шөрвыјө.—Піщальтө шыкөдан і некодлы немтор он виставлы, весіг зарадсө пыщкас сімөдан!

Мікол чөволыштис да корсіс правдајтчан кывјас:

— Прөста-өд зарадсө он лыј. Тајө арса зарадыс-на. Патронка піщальыс-кө, ескө, зарадтө бөр перјан, а таг лыјтөг он шедөд.

— да, да... јешшө мыј висталан...—скөраліс бат.—Ме піщаль вылө ен надејччы. Ме, слава тебе господі, кытчөз сін-пель ез-на быр, ті соплаккөд воча і ачым-на вөрала.

Сесса сінвічөдлассө вужөдіс Павел вылө, мыччіс сылы кремновка да зөрқыда коф шуіс, быттө сылөн вөлі тајө піщальыс, а ез Міколлөн:

— Колө регыджык вөчөдны нуны Мөдлапөлө, а зарадсө лыј јур вылад лептөмөн, медым чеччыштас-кө, казеннөјыс, плешад оз інмы.

Мікол дузөм пырыс муніс да пуксіс серөг лабічө, сылы оз вөлі во сөлөмвылас, мыј батыс ськөд пыр сорнітө паччерік пікөд мозскөрыс. І збылыс, гөтыртөм піјанкөд Гриш вөдітчіс стрөгжыка, крутжыка. Сещөм-жө вөвлі сылөн модаыс ыжыджык піаныс дінө, кор Иван да Павел вөліны-на гөтрастөмөс.

Павел бөр өшөдiс пiщцалсö матича тувјö да лабич дiнö сув-
тöмөн жуалис батыслыс:

— Пискöдчанысла-нö кытчöкö ветлыны алы мы? Алы iчöt öжын
кодлыскö вайла?

Гришлөн вöли мода сешöм-ташöм ужас вылö кесjöдлыны том-
жыкјасöс. Некор ескö сijö кушöмкö поснидик могөн ез ысты Иванöс
либö Павелöс, кор шуам гортын вöли Микол, а öни-нын медгасö сы
вöсна, мыј Микол сурi батыслы скөр кiподулö, ферт-жö сijöс тув-
жыштiс ветлыны могөн.

— Ветла, колöкö, да вайла кодлыскö?—батыслыс воzza жуалö-
мыс вылö вочакыв виччысиг моз мöдпöв жуалис Павел.—Зола сорт
пискöдчаныс Ош Прожкалөн ем.

— Тетöг-на, гашкö ветлысыс сурö,—ропкыштiс Гриш да бер-
гöдчывтöг шöктiс Миколлы.—Ветлы, бурлак, пискöдчанысла Пiла
Кузма ordö, мыј сетчö дiз пуксiн? Ен-на кöнкö сöкыд уж вы-
лын вöв.

Микол картузысла-нын сузöдчiс тувјö, вöлигтi сек мöвп вылас
усi Гришлы, мыј сijö Кузма ordö кодкöја лунган сызсылис ловја
көкөн пыралöмыс, а öни могөн ыстö.

— Те кытчö?—крута код сувтöдiс Миколöс.

— Ачыд пискöдчанла ыстiн Кузма ordö-да.

— Оз ков,—дугöдiс сijöс бат.—Вай чукöртчö да пажнајтны
колö, шондiыс со рытја вестасö-нын вужö. Ме пажын бöрын ачым
кыскö вайла.

Микол картузсö кiас кымынкö пöв бергöдiс да шöjöвошöмөн
сувтiс көшас шöрö. Сijö мöвпыштiс, кыzi гöгöрвоны батыслыс-
шубмсö, он ветлы-да, гашкö, бара пондас угыны. Сы вöсна сijö
вылпöв шыасiс батыслы пискöдчанла ветлöм јылыс:

— Кузма ordad-öd восков-мöдтö колöкö i пажун лöсöдiг коста
вевјала.

— Оз ков, теd шуöны... Оз ков-кö—оз ков,—брiтвадiн моз
орöдiс Миколкöд сорны, сесса, кок бокнас вöласöм чагсö лабич-
уван чукöртiг моз, жуалис Павеллыс:

— Кöнкö-тај талун челаф араваыс i некоднан моныс мiјан оз
тыдавны. Чукöстны-лы мы-лы најöс колö.

— Со-тај öти пажнајтыс локтö-нын-а, а со i мöд. Пажун кeжлад
рöдiтелјас моз казтыштöмөн локтöны,—жежыд ус-тош пырыс лезiс
Павел шутка кыв.

Восса öзöс пыр пырiс празнышнöј кумач дöрöма Иван, а сы
бöрса пöштi коктујтiс öзöс порог вужiс Иван гöтыр.

Тöчiла бус вылын шыксöм, лапсалан сiнмыс Иванлөн петкöдлiс
сijöс пыр жынвыjö кодөн. Шыранөн шырыштöм ус јывјасыс да гöг-
рöсөн шöщöдöм кiзöрiнiк тошкыс петкöдлiсны, мыј салдатас ветлi-
гөн шырсыны велавлöмыс i öнöз-на колöма Иван морттујын. Ферт,
буржык вöли iкöз-кö шырiс Иван ассыс пышжеңыдöс рöма тошсö.
Ферт ескö i Таттаналы лöи вывти нiмкод, кодкö-кö ненарöком вун-
дiс мужiкыслыс, кыз сijö шульвлiс, тајö жежыд пеганöј сера тошсö.
Но Иван ачыс лыддiс, мыј арлыдö катовтöм мужиклы тоштöг вет-
лыны абу лöсыд.

Иван термастöг лептiс пызан вест жажjö ыжыд код jöрыша
јокмыл да, пыдысан ышловзöмөн, музöм морт моз гажтöма пуксiс
пызан пелöсö, кывшутöг керка пышкыс ставнысö лезiс аслас сiн-

візодлас пырыс і вожд човолөмөн пондiс гыжасны аслас табак көшөлө.

Таттана пырис мужик бөрсис да сувтис инлов сор вестө, пачвоз пелөсө мышнас леччысөмөн. Сижө сiнкым увтыс визодлывлiс мужикыс вылө да зiлiс төдмавы, мыј сыкөд лөбма.

Гриш сiн вештывтөг уповод визөдiс ыжыд пиыс вылө, кызи Иван дрөжжитан киөн кујим пөрја косалис бумага, кујимнанысас бумагасө шыкөдiс i вожд чөволис.

— Те-нө мыј, лавкаас ветлин-да, аршынсө сес ылыштiн али кывтө воштiн. Мыј сещөм шажөстөм?

— Нiнөм вылө гажавнысө,—коса вочавiзiс да зев чiга маткыштiс кодвылөкө.

— Маттөгыс-на зев лөсыд,—вомалис бағ Иванөс да стрөга визөдлiс.—Ачыд кажiтчө пызан сајын пукалан да ташөм маткывјас чегјөдлан. Бур вылө самныд оз тырмы, а маткыны емөс. Маттөгыс-нө кылыд клеiтчөма али мыј?

— Кызи-нө он матышт. Зон чөлкөвөј, скөтинаыд, лишка бөстiс. Луншөра-лунө гусалис,—скөралiс да вомдорөс курччалис Иван.

— Kodi, kod i гусалис,—ез вермы пыксыны бажө терпеннеөн да суйсiс сорнiө Иван гөтыр.

— Kodi? Он өмөј төд kod i мi-вокөс грабитө да мiрскөј көја вылас пукалө? Мед жагалас-да, чөртјасыс ас аршыннас паскыд горшөсө тасаласны...

— Но мыј сещөмыс?—медјона чуйдiс Иванлөн вiсталөмыс Гришаөс, кызи керка көзaiнөс. Сижө өнi пөштi-нын гөгөрвоiс, мыј Иванөс мыјөнкө кокорнитөма купеч Нiкофiм.

— да-өд көсја вөли Попов Иван лавкаө пырны да кушөмкө чөрт тојлiс проклатөј ордө. Бес моз өшјiс, кыскөмөн кыскiс аслас лавкаас.

Батлөн терпеннеыс кутiс помасны Иванлыс јiтчытөм сорнiсө кывзыны, сылы вөли регыджык окота ставсө төдмавы, а Иван пыр ассыс лотiс да Нiкофiм јур вылө шыблалiс скөрөн сөзөдөм кывјас.

— Мыј чөртөс сени... вiсталан-кө, вiстав, а мыј сени пычкысан. Ышнөј бөстiс, али здачаөн пөрјалис? Ештөм бөрас мыј пуан.

— Кызи-нө он пу. Свадцет көпејекөн банкаыс лишнөј бөстiс. Вiт банка порокуыс зон руб лишка сөрвiтiс.

Гриш көпејкајасөн ез куж артавы да јуалис Павеллаң бергөд-чылөмөн:

— Уна-ө сiјө лөб двадцетыс мiјан ногөн?

— Сiзимдас ур. Шажт да сiзимдас ур сылөн пунтөвөј порок банкаыс,—чiрөм гөлөсөн вiсталис Иван.—А Попов Иванлөн банкаыс руба. I сiјө-жө ачыс, Нiкофiмыс, талун асывнас рубөн банка-на мукөдјасылы сетөма. А менө козiс, козөмөн козiс, буғ ты проклат...

Гриш вөлигi ставсө лучкi гөгөрвоiс бөрја кывјассыс. Сылы крут краскаөн којыштiс чужөмас да плеш сөнјасыс быдсөн зелалiсны лөз вервiөн, быттө кодкө сiјөс горшөдыс друг топөдлiс. Сижө скөрлунөн мылдiс өтпырјө Нiкофiм вылө, Иван вылө i кажiтчө став семјасыс вылө щөш. Ез радејт Гриш, медым сөкы уждөн нажөвитөм мужiцкөј көпејка сiз-таз којавны, а то зон шажтјасөн өтi здукөн Иван моз төвјыв лөзны, некор сещөмтортө Гриш некодлы ез вермы прөстiтны. Вөли-кө өнi сы сiн улын Нiкофiм, ферт, ескө первој сы вылө ускөдчiс, но раз сiјө өнi матiгөгөрын ез вөв, фөнга талујтө-

мыс став мыжыс водіс Іван вылө. Скөрмөмысла батлөн гөлөсыс сразу чіріс да сорныс лоі мыкталана:

— Кушөм јурөн-нө, сөкөлөј, ужалан! Мед, шуам, грөшөн лібө көпејкаөн пөрјассан, а тајө-өд зоң шајтөн. Көн-нө тенад јурыд вөлі, сөрсүд алі ез?

— Ме фенга шщөтнад некор ог пөрјассы,—правдајтчыны пондіс Іван бат кывјасыс бөрынтчөмөн.—Но сіјө менө төвар доннас кокорнітіс. Ме сылы сеті кык кујмаөс і понді корны руб здача. А сіјө шуө, некушөм здача-пө оз пөлагајтчы. Вот кызі менө кыжыштіс.

— Кызі сізі оз пөлагајтчы?—өзјіс Гріш, быттө сы возын пызан пелөсын пукаліс ез Іван, а ачыс Нїкофімыс.—Порок банкаыс-өд руба. Віт банка—віт руб. А квајтөд рубыс көні. Порок банкаыд-өд немсө вөвлі руба.

— Ме тај сіјө і шуа, міса, Попов Іванлөн, орчча лавкаын-да, рубөн вузалө: і ачыс, Нїкофімыс, асывнас Пішцік Семөлы да Шактаров Васілы рубөн банка-жө вузалөма. А мен вот руб двадцетөн тувјыштіс, мыј ськөд вөчан.

— А те-нө мыј чөволан? Ас фенгаыд вөсна чөволан, мөмөт! Мед порок банкајассө бөр пуктін стојка вылас да бостін бөр фенгатө.

— Ме сізі і көсја вөлі вөчны да фенгасө бөрсө оз сет. Шуө, фенга-пө местаын і төвар—местаын. Сылы-өд сесса сінмас канөн он чечышт.

— да те мед төвар донсө воэвылыс јуалін, донө-ө, позө-ө нөбны, донјасыштін і вөлістї сесса фенгатө мед сетін,—пыр возыс во-чө крукасіс бағыс Іван кывјасө.—А те көнкө сразу фенгатө стојка вылө, на! Төда ме тіјанөс.

— Порок банкаыд векусаң руба вөвлі, мыј сіјө донјасан. Ме-өд тајө ег думајт.

— Мөмөт те, Івө, мөмөт. Сура-тошка мужік ачыд, а төлкыд грөш дон абу. Ме зоң нем олі, јөзөс ег пөрјавлы і ачымөс ез вермыны пөрјавны. А те? Ачыд салдатө ветлін, неуна грамотатор шщөт вылө ем... Ме ог гөгөрво, кызі тајі те ужалан...

Сек коста, кор бат кесліс ассыс став кывворсө Іван вылө, челаф араваөн кілчө вылө кајіс Павел гөтыр, сіјө медічөтсө кілчө содті катіс мездорас бөстөмөн, а кык ыжыджык ныла-зонмаыс шумөн доктісны сы бөрыс. Павел гөтыр вогса кілчө өзөс пыр-на кыліс керкаыс ајкаыслыс лептөм гөлөссө, сізі і чајтіс, мыј бара ко-дөскө ајкаыс відө і броткыштіс вомгорулас, но артміс челафыслы кывмөн: „Бара-нін лысөм кашаыд код вылө-кө увтчө“.

— Коді, мамө, лысөм кашаыс?—мамыс кывјасө өшјіс шөркөст піыс.

— Федыд, код сесса сещөмыс. Сіјө-тај выживмөм бесыд, став семјаөс пыр помала вилөдө,—зев віччыстөм пырыс, ассыс кывјассө пыфді пуктытөг брөлкнітіс Анна аслас нөл арөса пыслы.

Кор зірјыв востөм өзөсті челаф чукөрнас пыріс Павел гөтыр, Гріш век-на гораа відчіс Іван вылө і өтщөщ став семјаыслы лыјліс зуркыд кывјасөн:

— Рөзөрітелјас ті, немтор воэө думыштны он куж. Некушөм дөзөр тіјан абу овмөс дінын. Те со зоң шајт сінлапнйтөм коста төвјыв лезін, а сіјө бурлакыс,—сінгугнас візөдліс шөр өшін дінын пукалыс Мікол вылө,—пішщалсө кодкө чөрт ногөн зоңнас варкөдө-

ма. Төдөмүс, вөчөдны нуан-да, шайт мөд-којмөд сөрвitasны. Ог төд код чөрт вылас надејаөн ті оланнуд!

Колөкө ескө Грiш даг скөрмөм вылыс мыј-сурө уна тор-на лыд-дөддiс пiјаныс јур вылө, но Павеллөн дөтинкаыс пырiс да ставсө торкiс. Сiјө мамыс бөрыс зумкнiтiс өдөс көсак косттi да рыгөм мац моз воiс пызан дiнө. Сесса раз-мөдыс переменаөн виэөддiс Иван дадыс вылө да дөдыс чужөмө i вөлистi гөгөрвоiс, мыј најө споруж-төны. Бурещ секи воiс челаф пiскөс вежөрө дөдыс јылыс кiлчө вы-лын мамыслөн шуөм кывјасыс. Сiјө парјассө нужөдөмөн ас кejas чушвартiс, скөр сiнвиэөддiс вөчөмөн пiскылтан кывнас веккыда, дөдыслыс крапкөбтiс:

— Те, дөдө, выживмөм чөлт, став семјаөс помала вiлөдан! Бала-нин лысөм кацаөј, код вылө-кө увтан?

— Мы-ыј?—көт быд кыв зев бура кылис, но кок јылыс ускөдан ташөм кывјас кыломыс шензөмла, бытөкө ез кывлы, вылпөв јуалис Грiш. Сiјө аслас пельјасыслы ез верiт, мыј ташөм кывјассө вермис шуны нөл арөса дөтинка.—Мыј шуиң? Ноко, вылыс шу!

Павеллөн пыс некытчө жөмдывтөг стөч сiз-жө мөдпөв вiста-лис мамыслыс шуан кывјассө.

— Соплак!—сөмын артмис дөдыслөн, i сiңјассө сувтөдөмөн сiјө дыр код сесса жөмдалис аслас мыкталөмөн i здук мыстi вөлистi слөјмис воэө јуавны:—Коди шуө? Коди тенө таэсө велөдө сор-нитнысө?..

Дөтинка том петук моз дөдыс тош вылө зозгөдчөмөн зев пов-төма којмөдыс вiсталис пөштi сiјө-жө:

— Коди сiјө? Мiјан мамө сiјө, те-пө лысөм каца, выживмөм чөлт!..

Ставөн увк серөктiсны керка пыщкын i Павеллөн дөтинкаыс ачыс пондiс шөщ гөгөрвотөма серавны, сы вөсна, мыј ставыс герал-исны. Сөмын Павел гөтыр пель јылөзыс гөрдөдiс да ассыс чужөмсө зөбөм могыс, леччысiс кага потан вестө кагасө водтөдны.

Грiш моңсө корены бергөдчiс iнпөвлан чужөмөн, шаг мында бөрвыс восковтiс i көт кок кусiннас зев слабыника мыжсiс лабiч дорышө, но рөслабiтөм морт моз төдлытөгыс шыап пуксiс лабiчө. Ташөм грөза көзaiн аслас семја пыщкын ас нем чөжнас зiк перво-јыс-на кылис ташөм вочакыв i кылис медiчөтсааныс—нөл арөса дөтин-ка вомыс. Пуксiс i весiг та бөрын пiңасан кывјыс быдсөн вошi, сөмын кыв-мөд i вермис вочакыв виэны мукөдјас серөктөм вылө:

— Пасiбө бур пiлы, бур моңлы, бур вылө пiныдтө велөданныд.

Но челаф вылө горзыны сiјө ез понды, сiјө ачыс медвоэ сувтiс дорјыны Павеллыс пiсө, кор батыс сы вылө чорыда горөдiс да јур пидөсас чуңкамарнас кощнитiс:

— Ен лыгт нөјтны! Нөјтны колө астө да тенсыд недөј кра-латө,—кывјасөн лыјыштiс моңыс вылө. Јона скөрмөм мыстi Павел гөтырөс сiјө пыр нiмтывлис рыжөј либө недөј көбылаөн.—Асныд быдторсө челаф дырјi сөранныд да сiјө сесса i мыжа лоi тiјан сөрбм вөсна,—i бостiс Павеллыс пiсө да аслас пiэөспом вылас пуксөдiс.

Став семјаөн та бөрын коккыда лодыштiсны. Иван гөтыр ко-төртiс гөбөчө наң кудла, а Мiкол пукалис шөр лабiчын өшiнө чужөмнас суйсөмөн да парјассө курчалөмөн пыкiс чепсасан серамсө вомдорас.

Ужыс чорзөм кiмөзнас дөд чышкыштiс чукрасыс дөтинка чужө-мыс сiнва виэјассө да пондiс сiјөс јурөдыс малавны.

— Те, Васка, җик прѳста дедѳс пѳналан. Седкѳд лѳгасан-да, код сегда тед пондас мојдны да чачајас вѳчавны?

— Ме, дедѳ, тенѳ ог пѳнав, сѳјѳ мѳжан мамѳ пѳналѳ. Те мен, дед, ыжыд пу вѳв вѳч, кущѳм саломшщѳк Валалѳн.

— Но, но, пѳѳ,—кѳсјысѳмѳн јурнас довкнѳтѳс дед да ачыс нум-јалѳгтыр мелѳа пондѳс новлѳдлыны нѳгѳн код ѳбыд јурсѳа дѳтѳнка јур пѳдѳсѳд аслас тош јывнас.—Седѳс да пѳбс, мѳжанѳс, кѳсјѳны вѳлѳ лѳгѳдны, а мѳ со егѳ і лѳгасѳј.

Васка ластѳтѳѳм пырыс сујѳс ассыс јурсѳ дѳдыс щѳка улѳ і челѳд чуңјаснас зев тѳрыба кутѳс песны сылыс тош јывсѳ, а ачыс поснѳ пѳң серсѳ паскыда жергѳдлѳмѳн дѳдыс кывјас бѳрса шуѳс:

— Гы-ы! Егѳ і лѳгасѳј...

(Возѳ лоѳ-на).

Мед талун теныд

Ме талун теныд
 Сылөм ассым виҗа,
 Ме бөрја долыд,
 Кыпөдана тон;
 Мед лира ворсас
 Гажаа і міча,
 Мед бөрсыс сылас
 Җорҗалыс ныв-зон.

Ме көсја, медем
 Ыпјіс мјан морөс
 І јөктіс сөлөм
 Төв јылын кыз бі;
 Мед талун шонді
 Сорөнжыка һоріс,
 Мед талун дыржык
 Гажөдчімө мі.

Мед ывла вылыс
 Кыпыд вөлі, гажа
 І тувсов горөн
 Јөла јургіс мед.
 А мјан садным
 Нумјаліс мед назөн
 І зорҗіс сені
 Вөвтөм міча чвет.

Мі тајө гажас
 Воім ыжыд тышөн,—
 Быд гырыс фронтын
 Вермөм перјім тыр;
 Ез сувтөд һөтчыд
 Нһнөкущөм мыжөм,
 Сај возө вылө
 Сам мјан оз быр.

Төв чөжөн јагын
 Мільон лыдөн вөчім
 Җік сіс коф вескыд,
 Міча волөм вөр.

Ог вермō шуны:
— Ҷола вōлі пōчин...
Ог нōтчыд шуōј:
— Кадыс ез вōв скōр.

І вōчōм вōрсō
Кылōдамōј самōн;
Быд ужын тōдчō
Тысачниклōн кī.
Ог вермō шуны:
— Одным мīјан јамō,
Ог нōтчыд шуōј:
— Ужын слабōс мī.

Од ужас индō
Партіјаным мīјан
да сълōн вожфыс—
Мудрōј Стаљин јорт.
І быд уж вылын
солыд овлō сїјōн,
І быд лун сїзі
Гōрдїтчам быд морт.

Со лої мыјла
Мīјан ыжыд вермōм
І гажа колны
Кутам тајō лун,
Со петō мыјла
Мīјан гажа серам,
Со мыјла тајō
Празнікыс оз вун.

Со мыјла талун
Ворса ме і сыла
І бōрја долыд,
Кыпōдана тон.
Со мыјла кōсја,
Ывлаыс мед мыла
І гажōдчїс мед
Пōрыс јōз і том.

1. СОЛЫД ШОГМЫТӨМТОР

Олісны-вылісны старік гозја. Најө вөліны сешөм гөлөс, мыј весіг ез төдлыны совлыс көрсө. Кывлісны-жө ескө, мыј солыд быд сојан-јуанө лөсалө, но грөшыс ез вічмывлы сов һөбөм вылө. Сізі і олісны совтөг.

Өтчид кызкө старіклы суріс туј вылыс дассізімур. Котөртіс сіјө гортө да вісталіс гөтырыслы:

— Баба, ме туј вылыс фенга азгі! Һоң дассізімур! Кытчө мі воштам тајө фенгасө?

— Кывзы, старік,—вочавігіс гөтыр.—Аскі ыжыдлун. Бур јөз пондасны сојны быдсама пөлөс чөскыдторсө. Вај һөбам сурөм фенга вылад сов. Сесса начкам петукөс, пуам шыд да лөсыда і пана-лам бура солалөмөн. Колө-жө міжанлы, көт өтчид-да, чөскыдасө сојыштны.

— Колө, баба, колө!—лајкнітіс, јурнас старік да, ветліс лавкаө, көні сылы сетісны дассізімур вылад кык пунт сов.

Аскінас старік гозја начкісны да пуісны петукөс. Старука чөвтіс өбөдајтны. Пызан вылын руалө петук-јаја шыд. Старік бостөма паң да лөсөдчөма-һін солавны пуөмторсө.

— А мыј, старік,—шуіс баба.—Пірујтны-кө пірујтны. Кіст совсө ставнас. Мед прамөја-һін чөскыд лоас шыдыд.

— Ме сіз-жө думајта,—кајтіс старік да кітіс тастіө кык пунт совсө Һоннас. Сесса дыркод гидраліс, шыдыс сукміс-да.—Но, вај-жө сојам, баба. Відлам чөскыдыслыс көрсө.

Паңыштіс шыдсө старік да јумыртіс вомсө. Паңыштіс баба да сөлыштіс. Кыкнаныс шенчөмөн вічөдлісны мөда-мөд вылө да горөдісны.

— Тащөм і ем солыд! Тајө тај зік шогмытөмтор! Мыла бара сіјөс ошкөһны-а?

Та бөрын старік гозја һөкор-һін ез вежавлыны сов вылө да кутісны лыдһыны сіјөс шогмытөмторјөн.

2. „ШАҢ“ ІСПРАВҢИК

Ласеј фадөс кучкаліс старшіна. Кучкаліс сыыс, мыј Ласеј фад ез бост сы воҙын шапкасө туј вылын паныдасігөн.

Ласеј фад котөртіс норасны урафһык дінө.

— Мыј тенид колө?—јуаліс сіјөс урафһык.

— Менө старшіна колскөдіс,—шуіс Ласеј фад.—Ме сы вылө закон корса.

— Менам законыд абу ылың,—вочавізіс урафнык да пѳвсаліс сабла пуртѳснас Ласеј џаџѳс.—Со, колѳкѳ теныд і закон! Нѳкор ен норас старшіна вылѳ.

„Абу тај шаң урафныкыд“,—думыштіс Ласеј џаџ да муніс станѳвѳј діңѳ.

— Мыјла локтін?—букышѳн віѳѳдліс сы вылѳ станѳвѳј.

— Менѳ ваше благородіје, старшіна да урафнык нѳјтісны,—вісталіс Ласеј џаџ.—Ме на вылѳ закон корса.

— Теныд закон колѳ?

— Закон, ваше благородіје.

— Петкѳдла, колѳкѳ, теныд і закон,—чеччіс улѳс вывгыс станѳвѳј да дѳвкытіс кулакѳн балабѳжас Ласеј џаџлы.—Но, тѳдан ѳні, кушѳм законыд? Нѳкор сесса ен норас началство вылѳ!

„Станѳвѳјыд абу-жѳ-тај шаң“,—думыштіс Ласеј џаџ да мѳдѳд-чіс карѳ ісправнык діңѳ.

А ісправныкыд карад меџса ыжыд началнык. Сы воын весіг понјас тіралѳны, а јѳз јывсыд нінѳм і сорнытны.

Пыріс Ласеј џаџ ісправнык орѳѳ да кутіс муѳѳ копрасны. Быд копыртчігѳн плешнас жожѳ кљон да кљон.

Віѳѳдліс сы вылѳ ісправнык да јуаліс:

— Мыј теныд, сѳд мужік, колѳ?

— Менѳ, ваше высокоблагородіје, кујімѳн зумѳдісны,—вочавізіс Ласеј џаџ.

— Коди?

— Медвоѳзаыс старшіна, мѳдыс—урафнык, којмѳдыс—станѳвѳј. Ме локті на вылѳ закон корсны.

— Ме теныд, сѳд мужік, законтѳ ог понды петкѳдлыны,—серѳктіс ісправнык.—Менам кіѳј лым коџ јежыд, а тенаџ чужѳмыд мыс-сытѳм да најтѳс. Верма лаксыны. Мун бурѳн гортаџ да некор сесса ен норас гырыс јѳз вылѳ.

Ласеј џаџлы зев німкоџ лоі ташѳм мелі кывјас кывзѳм бѳрын. Муніс сіјѳ гортѳ да кутіс віставлыны аслас јортјасыслы:

— „Шаң-жѳ міјан ісправныкыд. Ез тај, мајбыр, равѳст ме вылѳ, ез кучкы, ез зургы, а сѳлѳмсаыс мекѳд варовітіс да щѳктіс гортѳ мунны. Зев „шаң“ ісправнык!

3. ЦАРЛѳН „МІЛѳСТ“

Сіктса мужіклы кодкѳ вісталіс, мыј царыд зев бур да шаң. Мілѳс-тыд-пѳ сылѳн вывті ыжыд. Тѳдлас-кѳ-пѳ сіјѳ мужіклыс сѳкыд олѳм-сѳ, вермас мужіксѳ жалітны да сетны сылы кушѳмкѳ отсѳг.

Бостіс мужік кабала ліст да гіжіс царлы шыѳдчѳм:

„Батушко цар! Менам, сіктса мужіклѳн, олѳмыд дѳпелькі омѳль. Ужала лун і вој, а кынѳмѳј пыр шыг нісѳ пѳт. Нѳкор-на ме ег тѳд-лы долыдлунсѳ. Сет меным ассыд ыжыд мілѳсттѳ, мед і менам жу-гыл сѳлѳмѳј ічѳтіка гажмыштас“.

Воіс тајѳ бѳрдана гіжѳд царлы кіас. Чукѳртіс цар ассыс міністр-јассѳ да лыддіс налы мужіклыс шыѳдчѳмсѳ.

— Мужікыд мілѳст корѳ,—віѳѳдліс цар міністрјас вылѳ.—Ме не-кор-на ег аѳзыв мужіксѳ да ог тѳд, мыјжык сылы колѳ. Но, менѳгѳн, сылѳн гажмыштас сѳлѳмыс, ме-кѳ сылы ыста мешѳк јежыд пыѳ.

— Мужікыд оз куж сојны жежыд нансö, ваше велічество!— горöдісны міністрјас.

— Сің-кө позас сылы ыстыны выль ној паскөм да выль кучик сапöг колошідн,— шуис цар.

— Мужікыд, кіссөм дукөс кыңзі да лапті кыңзі, ынөм оз новлы! — бара горöдісны міністрјас.

— Сің-кө сетам сылы бур мөс да бур вөв.

— Јуас, ваше велічество!— шеныштисны кіјаснас міністрјас.

— Кушөм-нө ескө милөст сылы вөчны?— јуалис цар.— Милөсттөг колны мужікөс оз поз. Сіјө менө батөн шуө. А батјасыд челаф-вөснаыд пыр төждыслөны.

Міністрјас вашкөдчыштисны мөда-мөдныскөд да доложітисны царлы:

— Ваше велічество, мі гөгөрбок төдам мужікөс. Сіјө зев јона радејтө розга. Щөкты сылы сетны кыксо розга. Таыс ыжыд милөст-тыд оз-нын төр.

— Розга-кө і розга. Быт по сему!— шуис цар.— Сетны мужікы кыксо розга!

Воисны сіктө југыд кіза станөвөјјас да лөсыда і кулісны мужікөс розгаөн цар шуөм куза.

Та бөрын сіктса мужік некор ез понды корны да відчысны царлыс милөстсө.

4. „ТЕНӨ-КӨ ЕСКӨ КУПЕЧӨ ПӨРТІСНЫ“...

— Петыр, а Петыр?

— Мыј?

— Мыј ескө те кутін керны, тенө-кө купечө пөртисны?

— Кушөм купечө?

— Кыз зобја купечө, кодлөн горшыс паскыд, а зөпјасыс жу-жыдөс. Мыј ескө секі те кутін керны?

— Ме ескө став төварсө сузсытөм јөзлы јукі, а купечыдлы ырвомас сеталі.

— Кыз-нө ескө те, Петыр, вермін асlyд ырвомад сетавны?

— Кызі аслым?

— Да те-өд і лоін ескө кыз зобја купечнад?

— Kodі тајө шуө?

— Ме шуа: тенө-кө ескө, міса, купечнад пөртисны, мыј ескө те секі кутін керны?

— Вістала-тај, ме ескө купечыдлы ырвомас сеталі.

— Некеыз тајө, Петыр, оз лөсав.

— Зев лөсалө. Сеталі ескө дај ставыс.

— Те-тај, Петыр, вөлөмыд зік јөј.

— Те, Иван, ачыд јөј. Візөд-жө, купеч дор сулалан.

— Ме купеч дор ог сулав, а сөмын прімер вәјөда: те-кө ескө, міса, лоін купечөн...

— Kodі тајө шуө?

— Тфу!

Тајөн і помасіс Иванлөн Петыркөд сорнытөмыс. Некеыз ез гө-гөрво Петыр, мыј ужалыс мортөс кодкө вермас весіг вөтын пөрт-ны кыз зобја купечө.

5. „ВОҖЫК ТАЈ САҒМЫҒОМА“...

Лунтыр оліс Јакө сојтөг һан абутомла да шыг кынөмөн і уғыны водіс.

Узө сјө да вөтасө: сулалө сы возын ыжыд керка, а өзөс вылас гырыс шыпасјасөн гјөма:

„Тані талун гөлјасөс вердөны дон босттөг. Быдөн, коді гөл, вермас пырны да сојны“.

— Тајө меным гјөма. Меыс гөл мортыд оз-һин төр, — һумуні Јакө да котөрөн пырис керкаас.

— Лок, муса вок, лок, — шуис сылы паныд паскыд тоша ҒаҒө. — Талун гөлјаслы празһик. Быдторјыс налы лөсөдөма: јаја шыдыд-і, броса рокид-і, кіселид-і, чөскыд лазјыд-і. Пуксы да паһав мыјта төрас.

„Но, мөкастө, — думыштіс Јакө. — Һеламын квајт арөсөз ме олі, а гөлјаслыс празһиксө ег-на азғывлы. Пыр-на озырјас празднујт-лісны, а мі сөмын боқысан вјөдөдм најө празһикјас вылө“.

— Пуксы, пуксы, — бара шуис паскыд тоша ҒаҒө. — Паһав мыјтенад лолыдлы колө.

— Сацкысис пызан сајө Јакө, а пызан вылас збыл быдторјыс ем. Пызан гөгөр пукалөны гөл јөз да паһалөны коді шыд, коді рок, коді кісел, коді лаз. Быдөнлы, мајбыр, тырмө сојанторјыд.

Вјөдөдліс Јакө, а паһыс сылы бурещ і абу. Вјөталіс та јылыс паскыд тоша ҒаҒөлы, а паскыд тоша ҒаҒө вочавізіс:

— Татчө, муса вок, колө ас паһөн локны. Паһјасыд мјан абу лөсөдөма.

— Мыјөн-һө ескө ме паһаса?

— Ветлы гортад да вај паһтө. Сјјөн і паһасан.

Котөртіс Јакө гортө паһла. Кујим верст лоі сылы рөттыны ас кок вылын. Бөрјіс медыжыд паһсө да бөр кутіс төвғыны. Воіс гөлјасөс верданіһө да шыопкысис пызан сајө.

— Но, заводітлам і мі сојны! — долыда, пырыс горөдіс Јакө да гумовтіс ыжыд паһнас тастіеыс чөскыд јаја шыдсө.

— Паһав, муса вок, паһав, — ыштөдіс сјјөс паскыд тоша ҒаҒө. — Тіјанлы, гөлјаслы талун празһик!

Көсјіс Јакө һылыштны пөс јаја шыдсө, паһыс вом дорас-һин вөлі, да сы шөрө швачеізө саҒмис...

— Со, колөкө, теныд і празһик! — ышловзіс Јакө да чорыда јортчыштіс. — Һекөн-жө-һин абу шудыд гөл мортыдлы. Рушку дундытөз ескө ме вермі сені сојны, да воҖык-тај саҒмысөма, морыд!

6. ВӨРЫС І ҖВЕРЫС БАРИНЛӨН

Лоіс кызкө Сідөр ҒаҒлы вөр куза мунны. А вөрыс вөлі озыр барінлөн.

Муніс-муніс Сідөр ҒаҒ да аззіс коз улыс көчөс. Пукалө көч да повзөм сінмөн вјөдөдө Сідөр ҒаҒ вылө. А Сідөр ҒаҒлөн пішщалыс пыр вөлі сөрас. Һекор сјјө ез петавлы вөрө пішщалтөг.

Сувтыштіс Сідөр ҒаҒ да лыјіс көчөс. Гымыштіс лыјан шы вөр пасталаыс. Көч усіс да һужөдіс кокјассө.

„Өтік лов ем“, — мөвпыштіс Сідөр ҒаҒ да лептіс мусыс лыјөмторсө.

Тажӧн ескӧ и помасис кӧч кыжӧмыс: мунис ескӧ Gidӧr daд гор-
тас, жаритис свежӧй јайсӧ да бура и сојыштитис. Но, грек вылад, ба-
риньд матын лӧсалӧма. Зырӧдис сижӧ Gidӧr daд вылӧ да равӧстис:

— Кыз те, лок мужик, лыстан тани кыјыны? Вӧрыс и зверьс
тани баринлӧн — менам! Ме тенӧ тајӧ мыжыс турмаӧ пуксӧда!

Бариньс-кӧ ескӧ вӧли ӧтнас, Gidӧr daд вермис-на пышјыны.
Но барин мышку сајын сулалӧны кык казак саблајаса да револ-
верјаса. Сӧмын и вижӧдӧны, кыз ескӧ курыштны мужикӧс асланыс
кабырӧ.

— Прӧстит, баѳушко барин, — кутис кевмысны Gidӧr daд.
— Кӧчьд-ӧд абу-на ош. Кӧчьдлӧн вел ичӧт доньд.

— Оштӧ-кӧ ескӧ те лыјин, ме тенӧ нем кежлӧ катаргаӧ мӧдӧ-
ди! — скӧрмис барин. — Ош лыјӧм јывьыд ен лыт и думыштны!

— Ог, ог, баѳушко барин, ог. Кӧѳ аслам мӧс вылын оштӧ суа,
ог сижӧс лыј. Сӧмын прӧстит ӧнија мыжьыд.

— Ог прӧстит! — југнитис синас барин. — Мужиктӧ-кӧ прӧсти-
тан, сижӧ зикӧз вельмас да оз-нин сесга понды повны јенмыс ни ца-
рыс. Еј, казакјас, — горӧдис барин: — леччӧдӧј тајӧ мортсӧ карӧ суд
вылӧ!

Бостисны казакјас Gidӧr daдӧс да балабӧжас зурјӧдлгтыр
нуисны карӧ. Суд видлалис ѳелӧсӧ да царскӧј закон статја серти
шуис: барскӧј вӧрын ӧтик кӧчӧс кыжӧмыс пуксӧдны Gidӧr нима му-
жикӧс турмаӧ кык во кежлӧ.

Пукалис Gidӧr daд кык вӧсӧ да коркӧ-некоркӧ бӧр гортас воис.
Олыштитис семјаыскӧд, нимкоѳагыштитис турмаыс мынӧм куза, сесга
бостис пишчал да бара мӧдӧдчис лысыны.

Барскӧј вӧрын кодӧскӧ кыјны сижӧ, ѳерт, ез лыт и думышт-
лыны, но муннысӧ лои барскӧј вӧр вомӧн, тујыс сети вӧли вескьд-
жык-да.

Вӧр пӧвсти вослалгӧн кылис Gidӧr daд кущӧмкӧ мортлыс
локногӧн горзӧм. Котӧртис сетчӧ да вижӧдӧ: вӧлӧм-кӧ, ош личкӧма
баринсӧ да лӧсӧдчӧма сылыс кучиксӧ кулны.

Аззис Gidӧr daдӧс барин да горӧдис звер увьыс:

— Лыј, лыј, муса мужик! Лыј ошсӧ! Лыј ӧдјӧнжык! Мезды ме-
нӧ лок смертыс!

— Ог лыт, — вочавијис Gidӧr daд. — Оштӧ-кӧ ме лыја, те
менӧ катаргаӧ мӧдӧдан!

— Ог мӧдӧд, муса мужик, ог мӧдӧд! Лыј ӧдјӧнжык!

— Кыз-нӧ ме лыја? — шевгӧдис кижасӧ Gidӧr daд. — Вӧрыд и
зверьд-ӧд баринлӧн, тенад. Некеыз меным оз поз вӧржӧдны тенгыд
вӧртӧ да звертӧ!

Таз шуӧм бӧрын Gidӧr daд мунис вӧзӧ, а ошкыс зев лӧсыда
кулис баринлыс барскӧј кучиксӧ.

ЈУРИДАЛЫГ

Листбон

А. А. Семічев. <i>Ленинско-сталинској националној полити- тикалөн торжество</i>	3
Интернационал	12
Њобдинса Віттор. <i>Сталин — сёлём кыпёдые нѣм</i>	13
Выл Паш. <i>Великёј Сталинлы</i>	17
Сук Парма. <i>Вожды</i>	18
Њобдинса Віттор. <i>Бандитјаслы смерт</i>	19
П. доронѣн. <i>Парма сёлёмын</i>	20
Іван Вас. <i>Ме талун тенид</i>	41
М. Лебедев. <i>Комі епосыс</i>	43

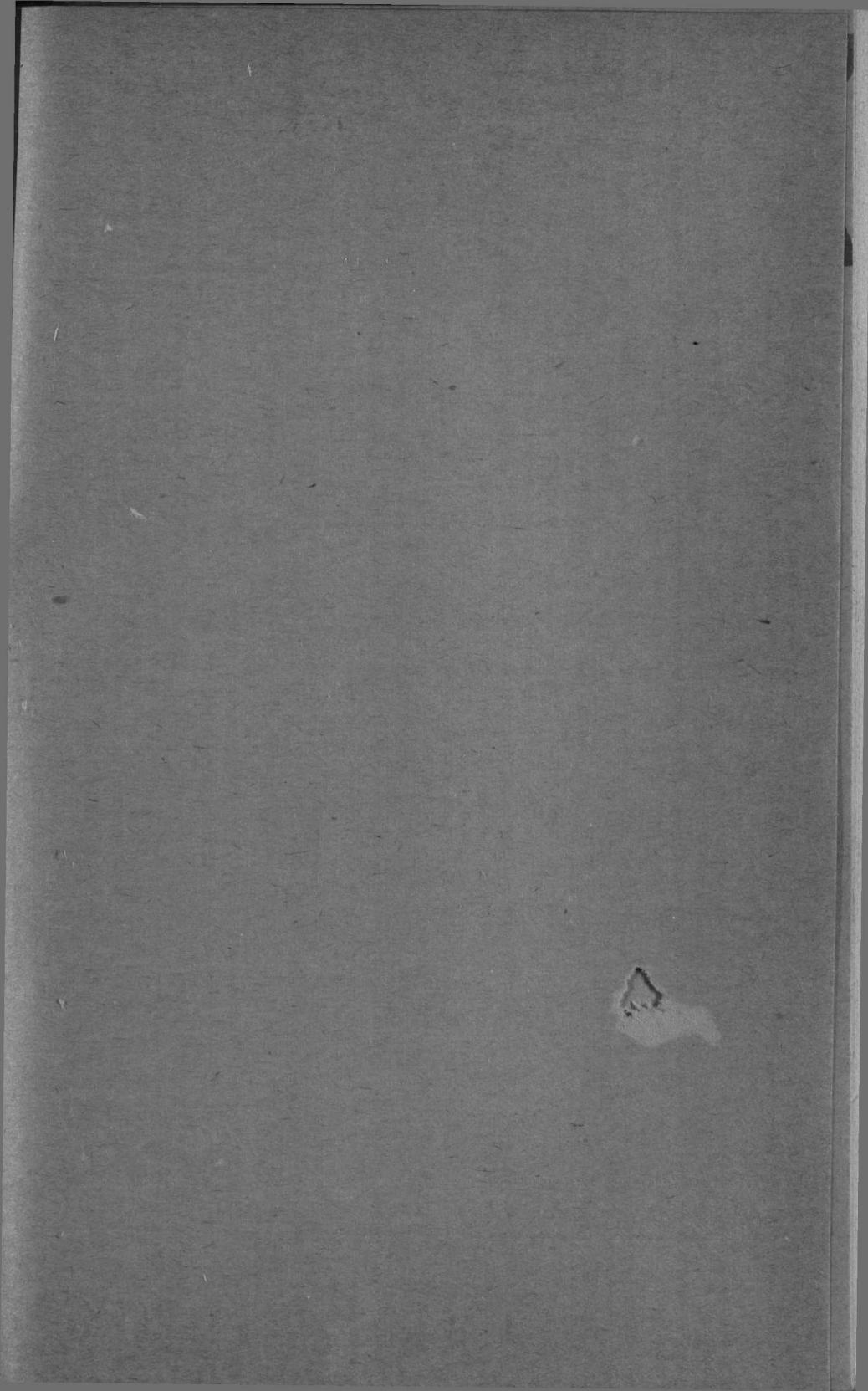
Редколлегіја: М. доронѣн,
П. Шеболкін, І. Ізјуров.

Ив. № 19
Отв. редактор М. доронѣн.

Техн. ред. М. Шестаков.

Облит № 1908. Зак. № 1357. Тираж 1000. Стат. форм. 62×94 1/16, 39000 зн. в печ.
листе. 3,25 печ. л. Сдано в производство 10.30.36 г. Подписано к печати 12/IX-36 г.

Типографія УМП, Дом печати, Сиктивкар АОК, Сев. край.

донне 1 шаг.

43322

НЖКони
1-1a